

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

“ REFERANDUMDA OY VERME DAVRANIŞINI
BELİRLEYEN ETMENLER:
16 NİSAN 2017 REFERANDUM ÖRNEĞİ ”

Ebru AKÇA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2019

©2019-Ebru AKÇA

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

“ REFERANDUMDA OY VERME DAVRANIŞINI
BELİRLEYEN ETMENLER:

16 NİSAN 2017 REFERANDUM ÖRNEĞİ ”

"THE FACTORS DETERMINING THE VOTING
BEHAVIOR IN THE REFERANDUM:
APRIL 16, 2017 REFERANDUM SAMPLE "

Hazırlayan

Ebru AKÇA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Selim BİÇEN

KIRŞEHİR-2019

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Ebru AKÇA tarafından hazırlanan “Referandum ’da Oy Verme Davranışını Belirleyen Etmenler:16 Nisan 2017 Referandum Örneği” adlı tez çalışması 12 \ 04 \ 2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği\oy çokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Selim BİÇEN

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ERTUĞRUL

Üye
Doç. Dr. Mustafa KOCAOĞLU

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.. \..\2019

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK

.....

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin... Yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

...\...\2019

Ebru AKÇA

İmza

ÖZET

“REFERANDUMDA OY VERME DAVRANIŞINI BELİRLEYEN ETMENLER:

16 NİSAN 2017 REFERANDUM ÖRNEĞİ”

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan Ebru AKÇA

Danışman Dr. Öğr. Üyesi Selim BİÇEN

2019-(XII+71)

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Jüri

Dr. Öğr. Üyesi Selim BİÇEN

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ERTUĞRUL

Doç. Dr. Mustafa KOCAOĞLU

Bu tezin amacı Türk seçmen davranışını referandum örneği üzerinden açıklamaya çalışmaktır. Temel problemi 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği referandumunda seçmen kitlesinin oy kullanırken hangi etmenlere bağlı kaldığı, referandumun içeriğine mi yoksa içeriğinden bağımsız olarak başka etmenlere göre mi oy verip vermediğinin incelenmesidir. Araştırmada seçmen davranışlarından bir yol haritası, bir davranış biçimi veya tutum çıkarılıp çıkarılmayacağı ve bunun gelecek seçimlere ışık tutup tutamayacağı sorunsalı incelenmektedir. Aynı zamanda seçmenin neye göre, hangi faktörlere bağlı kalarak oy verdiğini anlamaya çalışacak ve bu konuda bir farkındalık yaratarak bundan sonraki süreçlerde yapılacak referandumlara ışık tutabilmeyi amaçlayacaktır. Bundan dolayı referandum örneği incelenirken yapılmış seçmen davranışı ölçüm çalışmalarından yararlanılacaktır. Tezin yöntemini daha önce yapılmış olan seçmen davranışı ölçüm çalışmaları oluşturacaktır. Referandum bir ülke siyasetinde önemi olan bir konuda karar verme erkinin halkın elinde bulunmasıdır. Ülkenin tamamını ilgilendiren bir kararda siyasetçilerin yerine halkın bu kararı evet ya da hayır şeklinde oylayarak kabul ya da ret etmesidir. Gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye’de de referandum başlangıcı olan 1961 yılından itibaren giderek daha fazla sayıda yapılmaya başlanmıştır. 16 Nisan 2017 tarihli referandum ise “Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde” yapılan son referandumdur. Anayasada değişiklik yapılmasını öngören on sekiz madde halka sunulmuş ve de halk tarafından %51,41 evet oyu alarak kabul edilmiştir. Sonuç olarak bu tez söz konusu referandumdaki seçmen davranışını anlamlandırılmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Halk, Oy Verme, Referandum, Seçim, Seçmen

ABSTRACT

"THE FACTORS DETERMINING THE VOTING BEHAVIOR IN THE REFERANDUM:

APRIL 16, 2017 REFERANDUM SAMPLE "

M. Sc. Thesis

Preparer: Ebru AKÇA of thesis' preparer

Advisor Dr. Öğr. Üyesi Selim BİÇEN

2019-(XII+71)

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

Department of Political Science and Public Administration

Jury

Asst. Prof. Dr. Selim BİÇEN

Asst. Prof. Dr. Hüseyin ERTUĞRUL

Assoc. Prof. Dr. Mustafa KOCAOĞLU

The aim of this thesis is to try to explain the Turkish voter behavior through a referendum example. The main problem is the examination of whether the voter population adhered to the vote in the 16 April 2017 constitutional amendment referendum, whether it voted by other factors regardless of the content or content of the referendum. In the study, the question of whether voter behaviors can be taken as a road map, a behavior or attitude, and whether it can shed light on future elections. At the same time, in the referendum, it will try to understand what the voters voted according to what factors, and create an awareness on this issue and aim to shed light on the referendums that will be held in the future. Therefore, voter behavior measurement studies will be used when examining the referendum sample. The method of the thesis will create studies of voter behavior previously conducted. The referendum is that the decision-making power is in the hands of the people in a matter of importance in a country's politics. In a decision concerning the whole country, instead of the politicians, the people accept or reject this decision as yes or no. a country that is gradually emerging from the 1961 start of the referendum in Turkey began to be more. The referendum dated April 16, 2017 "History of the Republic of Turkey" was done last referendum. Eighteen articles were proposed to the public and 51.41% of the votes were accepted by the public. As a result, this thesis aims to make sense of the voter behavior in the referendum.

Keywords: Election, Referendum, People, Voting, Voter

ÖN SÖZ

Çalışma Türkiye’de yapılan referandumlardan 16 Nisan 2017 referandumuna ve bu referandumdaki seçmen davranışına odaklanmaktadır. Seçmenin davranışlarını belirleyen etmenleri açıklayıp 16 Nisan 2017 örneği üzerinden bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır. İlk bölümde; demokrasi ve referandum kavramları hakkında ayrıntılı bilgi verilecek ve bu iki kavram arasındaki ilişkiye değinilecektir. İkinci bölümde; Türkiye’de yapılan referandumlar incelenecektir. Odak noktasını olan üçüncü ve son bölümde ise oy verme yaklaşımları ve 16 Nisan referandumu incelenecek seçmenin oy verme davranışını etkileyen faktörler açıklanmaya çalışılacaktır. Söz konusu oylamada seçmenin neye göre oy verdiği daha önce yapılmış çalışmalardan yararlanılarak aydınlatılacaktır. Amaç Türk seçmen davranışını referandum örneği üzerinden açıklamaya çalışmaktır. Seçmen davranışı konusunda literatürdeki çalışmaların az olması ve 16 Nisan 2017 referandumu gibi ülke sisteminde önemli bir değişikliğin oylandığı güncel ve tartışılan bir referandumun çok boyutlu incelenmesi tezin önemini ortaya koymaktadır. Asıl önemi ise seçmen davranışlarından bir yol haritası bir davranış biçimi veya tutum çıkarılıp çıkarılamayacağı ve bunun gelecek seçimlere ışık tutup tutamayacağıdır.

Öncelikle bu tezin ortaya çıkmasında tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Selim BİÇEN’e emekleri ve katkıları için sonsuz teşekkürler ediyorum. Tezim boyunca sabırları ve destekleri için sevgili aileme teşekkürlerimi sunuyorum. Tezimi oluşturma sürecindeki destekleri için Öğr. Gör. Ömür TOKER’e ve Arş. Gör. Özlem BÜLBÜL’e teşekkür ediyorum. Ama en büyük teşekkürü bana verdiği manevi destekle bu tezin her bir sayfasında benimle birlikte emek veren bu hayattaki en değerli varlığım Yakup KOCAMIŞ’a sevgilerimi ve teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca yüksek lisans eğitimim sırasında kazandığım çok değerli dostum Cazibe BARAÇ’a da teşekkür ediyorum. İyi ki bu süreçte yanımdaydın. Son olarak ise bu tezi çok erken kaybettiğim ancak hiçbir zaman izi benliğimden silinmeyecek olan sevgili hocam Dr. Öğr. Üyesi Zübeyir BARUTÇU’ya ithaf ediyorum.

Kırşehir-2019

Ebru AKÇA

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	I
BİLDİRİM	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖN SÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VI
TABLolar LİSTESİ.....	X
ŞEKİLLER LİSTESİ	XI
SİMGELER VE KISALTMALAR	XII
BÖLÜM I.....	1
1. GİRİŞ.....	1
1.1 ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	2
1.2 ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	2
1.3 ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	2
1.4 VARSAYIMLAR.....	2
1.5 TANIMLAR	3
BÖLÜM II	6
2. REFERANDUM VE DEMOKRASİ.....	6
2.1 DEMOKRASİ KAVRAMI VE GELİŞİMİ.....	6
2.1.1 Demokrasi Türleri.....	10
2.1.1.1 Doğrudan Demokrasi.....	10
2.1.1.2 Temsili Demokrasi.....	11
2.1.1.3 Yarı Doğrudan Demokrasi.....	11
2.1.1.3.1 Yarı Doğrudan Demokrasi Araçları.....	11
2.1.1.3.1.1 Referandum (Halk Oylaması).....	12

2.1.1.3.1.2 Halk Girişimi(Halk Teşebbüsü).....	12
2.1.1.3.1.3 Temsilcilerin Azli	12
2.1.1.3.1.4 Geri Çağırma	12
2.1.1.3.1.5 Azil Hakkı.....	13
2.2 REFERANDUM KAVRAMI VE TARİHSEL KÖKENİ.....	13
2.2.1 Referandum Türleri	16
2.2.1.1 Konuları Bakımından Referandumlar.....	16
2.2.1.2 Hukuki Bağlayıcılık Yönünden Referandumlar	18
2.2.1.3 Yöntem Bakımından Referandumlar	18
2.2.1.4 Uygulama Şekillerine Göre Referandumlar	18
2.2.2 Referandum Ve Hukuki Niteliği.....	19
2.3 DEMOKRASİ-REFERANDUM İLİŞKİSİ.....	20
2.3.1 Lehine Görüşler	20
2.3.2 Aleyhine Görüşler.....	20
2.4 OY VERME DAVRANIŞI VE BU DAVRANIŞI ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	20
2.4.1 Oy Verme Yaklaşımları	23
2.4.1.1 Sosyolojik Yaklaşım.....	24
2.4.1.2 Psikolojik Yaklaşım.....	27
2.4.1.3 Ekonomik Yaklaşım	28
BÖLÜM III.....	30
3.TÜRKİYE’DE YAPILAN REFERANDUMLAR	30
3.1 1961 Anayasasını Oylamak Amacıyla Yapılan Referandum	30
3.2 1982 Anayasasını Oylamak Amacıyla Yapılan Referandum	31
3.3 1987 Yılı Siyasi Yasakların Kalkması Amacıyla Yapılan Referandum.....	32
3.4 1988 Yılında Yerel Seçimlerin 1 Yıl Erkene Alınması Amacıyla Yapılan Referandum	33

3.5 2007 Yılında Cumhurbaşkanını Halkın Seçmesi Amacıyla Yapılan Referandum	34
3.6 2010 Yılında Yüksek Yargıda Değişiklik Yapılması Amacıyla Yapılan Referandum	36
BÖLÜM IV	38
4. TÜM YÖNLERİYLE 16 NİSAN 2017 ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ REFERANDUM İNCELEMESİ.....	38
4.1 16 NİSAN 2017 REFERANDUM.....	38
4.1.1 Referandum Öncesi Ulusal ve Uluslararası Siyasi Atmosfer	42
4.1.1.1 Referandum Öncesi Yaşanan Uluslararası Gelişmeler	42
4.1.1.2 Referandum Öncesi Ulusal Atmosfer	42
BÖLÜM V	44
5. 16 NİSAN 2017 REFERANDUM ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN REFERANDUMDA OY VERME DAVRANIŞININ İNCELENMESİ İÇİN BİR ARAŞTIRMA	44
5.1 ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI	45
5.2 ARAŞTIRMANIN MODELİ VE DEĞİŞKENLERİ	45
5.3 ARAŞTIRMANIN BİLGİ TOPLAMA YÖNTEMİ VE ARACI	46
5.4 ARAŞTIRMANIN ANA KÜTLESİ VE ÖRNEKLEME SÜRECİ.....	46
5.5 ARAŞTIRMANIN BULGULARI	46
5.5.1 Referandum Tercihi ve Cinsiyet İlişkisi	46
5.5.2 Referandum Tercihi ve Yaş İlişkisi	48
5.5.3 Referandum Tercihi ve Gelir Düzeyi İlişkisi.....	50
5.5.4 Referandum Tercihi ve Meslek İlişkisi.....	51
5.5.5 Referandum Tercihi ve Eğitim Düzeyi İlişkisi	53
5.5.6 Referandum Tercihi ve Siyasi Parti İlişkisi	54
5.6 ARAŞTIRMANIN SONUÇLARI	55
SONUÇ VE ÖNERİLER	58

KAYNAKÇA	62
EKLER	66
ÖZGEÇMİŞ	69

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: 1961 Yılı Referandum Sonuçları	30
Tablo 2: 1982 Yılı Referandum Sonuçları	31
Tablo 3: 1987 Yılı Referandum Sonuçları	33
Tablo 4: 1988 Yılı Referandum Sonuçları	34
Tablo 5: 2007 Yılı Referandum Sonuçları	35
Tablo 6: 2010 Yılı Referandum Sonuçları	36
Tablo 7: Referandum ve Oy Oranları	37
Tablo 8: 2017 Yılı Referandum Sonuçları	39

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1:Seçmen davranışını etkileyen faktörler.....	23
Şekil 2:Sosyolojik modele göre seçmen davranışını etkileyen faktörler.....	26
Şekil 3:Psikolojik yaklaşıma göre seçmen davranışı süreci	28
Şekil 4:Ekonomik yaklaşıma göre seçmen davranışı ve aşamaları	29
Şekil 5:Referandum tercihi ve cinsiyet ilişkisi	47
Şekil 6:Referandum tercihi ve yaş ilişkisi 1	49
Şekil 7:Referandum tercihi ve yaş ilişkisi 2.....	49
Şekil 8:Referandum tercihi ve gelir düzeyi ilişkisi	50
Şekil 9:Referandum tercihi ve meslek ilişkisi 1	51
Şekil 10:Referandum tercihi ve meslek ilişkisi 2.....	52
Şekil 11:Referandum tercihi ve eğitim düzeyi ilişkisi 1	53
Şekil 12:Referandum tercihi ve eğitim düzeyi ilişkisi 2	53
Şekil 13:Referandum tercihi ve siyasi parti ilişkisi 1	54
Şekil 14:Referandum tercihi ve siyasi parti ilişkisi 2.....	55

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
A.G.E	Adı Geçen Eser
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İş birliği Teşkilatı
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
AKPM	Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi
ANAP	Anavatan Partisi
BKZ.	Bakınız
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
HDP	Halkların Demokratik Partisi
MGK	Milli Güvenlik Kurumu
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
YSK	Yüksek Seçim Kurumu

BÖLÜM I

Bu bölümde çalışma hakkında bilgilere yer verilecektir. Amacına, önemine, problemine, sınırlılıklarına değinilecektir.

1. GİRİŞ

Gelişen ve değişen Dünya’da demokrasiye olan inanç arttıkça referandum¹ daha çok tercih edilen bir yöntem haline gelmiştir. Modern Dünya’da referandum ilk kez 18.yy’de ABD’de ortaya çıkmıştır ve o tarihten itibaren de giderek yaygınlaşmıştır. Günümüzde tüm Dünya’da yüzden fazla ülkede referandum uygulanmaktadır. Artık her ülkede anayasal dayanağı olsun ya da olmasın referandum kullanılan bir yöntem haline gelmiştir. Türkiye, İngiltere, Fransa, Rusya, İspanya, İsveç, Danimarka, Norveç, Almanya gibi demokrasinin geliştiği ülkelerde referandum sıklıkla kullanılan bir uygulamadır. Bu ülkelerde referandum yöntemi anayasal bir zemine sahiptir. Hatta anayasal dayanağı olmamasına rağmen ABD ve Hollanda gibi ülkelerde de referandum uygulanabilmektedir. (Durdular, Solak ve Şencan, 2010, 68-69)

Türkiye’de ilk referandum uygulaması 1960’lı yıllarda yapılmıştır. İlk kez 1961 yılında anayasa kabulü için referanduma gidilmiş ise de referandum yönteminin anayasal bir nitelik kazanması 1982 Anayasasıyla (175.madde ile) mümkün olmuştur. Bu nedenle de Türkiye’de referandumların yasal dayanağını 1982 anayasası ve 1987 değişikliği, 1961 tarihli seçim kanunu ve 1983 tarihli siyasi partiler kanunları oluşturmuştur demek yanlış olmayacaktır. Gözler (1989)’e göre ise referandum uygulaması Türk Anayasal sisteminde 1982 Anayasasıyla ihtiyari bir hal almış, 1987 değişikliği ile ise zorunlu bir hale getirilmiştir. Sonuçta; anayasal bir zemine sahip olsun ya da olmasın Türkiye yedi kez referandum yöntemini kullanmış bir ülkedir. (Karadeniz, 2018)

Tezde Türkiye’de yapılan bu referandumlardan 16 Nisan 2017 referandumuna ve seçmen davranışına odaklanacaktır. Seçmenin davranışlarını belirleyen etmenleri açıklayıp 16 Nisan 2017 referandum örneği üzerinden bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır. İlk bölümde; demokrasi ve referandum kavramları hakkında ayrıntılı bilgi verilecek ve bu iki kavram arasındaki ilişkiye değinilecektir. İkinci bölümde; Türkiye’de yapılan referandumlar incelenecektir. Odak noktasını olan üçüncü ve son bölümünde ise oy verme yaklaşımları ve

¹ Referandum kelimesi “Halk Oylaması” olarak da ifade edilebilmektedir. Fakat bu çalışmada referandum teriminin kullanması tercih edilmiştir.

16 Nisan referandumunu incelenecek, seçmenin oy verme davranışını etkileyen faktörler açıklanmaya çalışılacaktır. Söz konusu oylamada seçmenin neye göre oy verdiği daha önce yapılmış çalışmalardan yararlanılarak aydınlatılmaya çalışılacaktır.

1.1 ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Araştırmanın temel problemi 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği referandumunda seçmen kitlesinin oy verirken hangi etmenlere bağlı kaldığı, referandumun içeriğine mi yoksa içeriğinden bağımsız olarak başka etmenlere göre mi oy verdiğinin incelenmesidir.

1.2 ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Burada amaç Türk seçmen davranışını referandum örneği üzerinden açıklamaya çalışmaktır. Seçmen davranışı konusunda literatür 'deki çalışmaların az olması ve 16 Nisan 2017 referandumu gibi ülke sisteminde önemli bir değişikliğin oylandığı güncel ve tartışılan bir referandumun çok boyutlu incelenmesi bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Araştırmanın önemi ise seçmen davranışlarından bir yol haritası bir davranış biçimi veya tutum çıkarılıp çıkarılamayacağı ve bunun gelecek seçimlere ışık tutup tutamayacağıdır.

Tezin değeri; halk oylamasında seçmenin neye göre, hangi faktörlere bağlı kalarak oy verdiğini anlamaya, açıklamaya çalışmak ve bu konuda bir farkındalık yaratarak bundan sonraki süreçlerde yapılacak olanlara ışık tutabilmektir

Bahse konu halk oylaması örneği incelenirken yapılmış seçmen davranışı ölçüm çalışmalarından yararlanılacaktır. Bu nedenle de araştırmanın yöntemini daha önce yapılmış olan seçmen davranışı ölçüm çalışmaları oluşturacaktır.

1.3 ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu tez 16 Nisan 2017 halk oylamasındaki seçmen davranışını anlamaya odaklandığı için referandum, Türkiye ve referandum, Seçmen davranışı, 16 Nisan 2017 referandum incelemesi ve araştırma bölümüyle sınırlandırılmıştır. Ancak Türkiye'nin tarihsel ve demokratik gelişimi düşünüldüğünde aslında referandum konusu incelenme hevesi doğuran bir alan haline gelmekte, hatta yapılmış her referandum başlı başına bir inceleme konusu olmaktadır. Bu referandumlar ve seçmen davranışları da incelenmeye açık ve gerekli bir araştırma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.4 VARSAYIMLAR

16 Nisan 2017 referandumunda seçmen davranışının niteliği konusunda temelde iki farklı yaklaşım söz konusudur. Çünkü seçmenin referandum tercihi ile bir önceki genel

seçimlerdeki (1 Kasım 2015 tarihli) parti tercihleri arasında bir ilişki göze çarpmaktadır. İlişkinin varlığı bir fikir olarak başlamış ve bu fikrin doğru olup olmadığını ölçmek amacıyla bu çalışmada bir varsayıma dönüştürülmüş, araştırma şirketlerinin verilerinden hareketle de bu varsayımlar incelenmeye başlamıştır. Varsayımların ortaya çıkış serüveni bu şekildedir.

Seçmenin davranış şekli konusundaki ilk varsayıma göre seçmen duygusal bir kararla hareket etmiştir. Referandum içeriğini bilmeden ya da bildiği halde önemsemeden parti sadakatine -yani partisinin evet ya da hayır cephesinin desteklemesine göre- taraflı oy kullanmıştır. Bilinçli, tarafsız bir vatandaş gibi değil de daha çok duygusal, konu ne olursa olsun körü körüne parti sadakati gösteren, referandum sürecini bir siyasi seçim olarak görerek, bunu bir parti tercihi haline büründürerek oy kullanmıştır. İkinci varsayıma göre ise; söz konusu referandumda seçmen davranışının şekli olarak seçmen rasyonel bir kararla hareket etmiştir. Seçmen bu referandumda bilinçli bir şekilde referandum içeriği konusunda tarafsız bilgiler edinerek, mevcut siyasi görüşü ya da tercihinden kendisini soyutlayarak, bunun bir seçim süreci değil de ülke geleceği konusunda önemli bir değişiklik olduğunun bilinciyle tarafsız, saf kendi düşüncesiyle oy kullanmıştır.

1.5 TANIMLAR

Latince’ den gelen referandum kelimesi; “ Bir ülke seçmenin ülke meselelerinde evet-hayır oyu vererek karar alabildiği oylamadır. ” Ülkenin önemli gördüğü konularda yapılmaktadır. Önemli olan konu ülkeden ülkeye değişmektedir. Örneğin; bir ülkede yapılan halk oylamasının içeriği bir kanun metni de olabilirken bir eşcinsel evlilik ya da kürtaj konusu da olabilmektedir. Çünkü ülke anayasaları izin verdiği takdirde bir sınırlama yoktur. Ülkemizde yapılan referandumlar genellikle Anayasa kabulü ya da değişikliği için yapılmaktadır ama dediğimiz gibi bir kısıtlama yoktur. Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca 16 Nisan 2017 referandumu da dâhil olmak üzere toplam yedi kez referandum yapılmıştır. Bu referandum Türkiye tarihinde yapılan son referandumdur. Anayasada değişiklik yapılmasını öngören on sekiz madde halka sunulmuştur. Bu maddelerde “6771 Sayılı Anayasa Değişiklik Kanunu” ile mevcut anayasamızın altmış dokuz maddesinde değişiklik yapılması önerisi halkın onayına sunulmuştur.

1982 Anayasası darbe sonrası olağanüstü şartlarda darbeci askerler tarafından tek yanlı olarak hazırlandığı için bugünün ihtiyaçlarına cevap verememiş bu nedenle de sürekli değiştirilme ihtiyacı duyulmuştur. 1987 yılından başlayarak günümüze kadar hep

değiştirilen (37 yılda 20 kez değiştirilen) ancak halen yürürlükte olan bir anayasadır.² Değişikliklerden sonuncusu 16 Nisan 2017 referandumudur. Anayasa değişikliği yerine bir Hükümet Sistemi Değişikliği, Parlamenter Hükümet Sistemi yerine Türk Tipi Başkanlık Sistemi, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçileceğine dair farklı düşünceler ortaya atılmıştır.

Türkiye'de seçmen davranışlarını açıklamaya yönelik çalışmalar 2000'li yıllara kadar genel olarak sosyolojik modele dayanmıştır. Sınırlı sayıda olmasına rağmen bu konuda yapılan önemli çalışmalarda vardır. Bu çalışmada bunlar açıklanacak ve genel bir değerlendirmeye tabii tutulacaktır.

Türk seçmen davranışını anlamak için; Türkiye'yi demokratik gelişim sürecinden itibaren incelemek ve buradan anlamaya çalışmak gerekir. Çünkü Türk seçmeni ve seçmen davranışı geçirmiş olduğu tarihsel süreçten ayrı düşünülemez. Aynı şekilde her bir toplumun seçmeni de davranışı da o toplumun tarihsel sürecinin bir ürünüdür ve ayrı düşünülemez.

Türk toplumu zorla modernleştirilmeye ancak bir yandan da yapılan darbelerle önü kesilmeye çalışılan tarihsel bir geçmişe sahiptir. Tüm bunlar yaşanırken halk aktif ya da pasif konumda yer alabilmektedir. Ancak halk bir seçmen olarak tüm bu yaşananları kendi içinde muhakeme etmiş ve seçim dönemlerinde ya da referandum dönemlerinde oy kullanarak görüşünü dile getirmiştir. Bu ifade ediş tarzı bir seçmen davranışdır ve bu seçmen davranışını anlamak için de çok boyutlu bir inceleme gerekmektedir. Bu tez bunu araştırmaya çalışacaktır. 16 Nisan 2017 referandumu başarısız bir darbe girişiminin (15 Temmuz 2016) ardından yine olağanüstü şartlarda bu referandum yapılmış ve seçmen kabul etmiştir. Neye göre seçmenin hayır ya da evet oyu verdiğini anlamak için iki araştırma şirketinin bu konuda yapmış olduğu kapsamlı çalışmalar incelenmiştir. Konda ve Gezici Araştırma Şirketine ait olan bu raporlar incelendiğinde görülmüştür ki; her iki cephede yer alan seçmen de taraflı, öznel ve duygusal bir bakış açısıyla, referandum içeriğinden çok başka faktörlerin etkisinde kalarak oy vermiştir diyebilmekteyiz. İncelemenin sonucunda evet ve hayır oyu veren seçmenin bir genel seçim olarak gördüğü ve partisi evet cephesindeyse evet oyu, hayır cephesindeyse hayır oyu verdiği anlaşılabilmiş, söz konusu verilerle bu sonuçlar gözler önüne serilmiştir.

² <http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/1982ilkson.pdf>
<https://www.timeturk.com/tr/2013/09/24/1982-anayasasi-nin-yarisi-degistirildi.html>
(Erişim Tarihi:26.01.2019)

Sonuca ulaşmak için ise öncelikle referandum nedir ? , Türkiye’de yapılan referandumlar nelerdir ? Sorularına cevap aranmış ardından seçmen davranışı kavramı açıklanarak 16 Nisan 2017 referandumu ve atmosferi bu bağlamda incelenmiştir. Son aşamada ise; bilgiler doğrultusunda ve Gezici Ve Konda Araştırma Şirketlerinin raporları da temel alınarak bu referandumda seçmen davranışı anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Bu giriş ve açıklanmalardan sonra bu çalışmayı daha iyi anlamak için ilk olarak demokrasi nedir anlamak ve gelişimine bakmak yerinde olacaktır.

BÖLÜM II

2. REFERANDUM VE DEMOKRASİ

Burada referandum ve demokrasi kavramı hakkında ayrıntılı bilgilere yer verilecek ve bu kavramlar arasındaki ilişkiye değinilecektir. Daha sonra ise oy verme yaklaşımları konusu incelenecektir.

2.1 DEMOKRASİ KAVRAMI VE GELİŞİMİ

Demokrasi kavramı Churchill tarafından “halkın kendi kendini yönetmesi, yönetimde söz sahibi olması” şeklinde ifade edilmektedir. Bu tanıma halkın yönetime katılması düşüncesini ifade ettiği için katılmak doğru olacaktır. Ancak tabii ki demokrasi kavramı tek bir cümleye indirgenemeyecektir. Demokrasi yönteminin uygulandığı her yönetimde güç çoğunluk olan taraftadır. Çünkü demokrasilerde kim çoğunluk tarafından desteklenirse o ülkeyi yönetebilmektedir. Bu yüzden demokrasilerde çoğunluk ve azınlık olarak iki kutup vardır. Çoğunluk olan taraf ülkeyi yöneten taraftır, azınlıkta yer alan taraf ise muhalefette yer alan ve bu çoğunluk tarafını denetleyenlerdir. Bu nedenle Gözler (1989) demokrasileri “Çoğunluğun İdaresi” olarak tanımlamaktadır. Gözler ’in bu şekilde tanımladığı çoğunluk vurgusu demokrasilerde toplumun genelinin yani yarıdan fazlasının seçtiği kişi ya da yönetimce ülkenin idare edilmesini ifade ettiği için doğru bir vurgudur. Ancak her iki görüşte demokrasiyi anlamak için yeterli olmayacaktır zira demokrasi bu kadar basit var yönetim şekli elbette ki değildir.

Demokrasi kavramı kısaca “ halkın yönetme gücü ” “halk iktidarı” olarak adlandırılabilir de bu kavramı bu şekilde de iki cümleyle basitçe açıklamak mümkün değildir. Günümüzde birçok ülkenin ve farklı toplumların bu kavramı ve bu sistemi bir türlü oturtamamaları bu kavramın bu kadar basit, kolay anlaşılır ve kolay uygulanabilir olmadığını en önemli kanıtıdır. Demokrasilerde halk yani vatandaşlar oy kullanarak siyasi tercihlerini seçebilmekte, özgürce ifade edebilmekte böylece de yönetimde söz sahibi olabilmektedir. Demokrasilerde bireyler bağımsız olarak oy kullanırlar ama bireylerin tek tek tercihleri yerine “Çoğunluğun” tercihi ön plana çıkar. Demokrasilerde çoğunluğun tercihi doğrultusunda yönetim oluşturulur. Demokrasi kavramını hem siyasi hem de toplumsal bir eylem olarak adlandırabilmek mümkündür. Demokrasi siyasi bir eylemdir çünkü halk oy kullanarak siyasi bir tercihte bir eylemde bulunmaktadır. Demokrasi toplumsal bir eylemdir çünkü toplumun çoğunluğunun siyasi tercihini yansıtmaktadır. Demokrasi insan haklarının en iyi korunduğu yönetim sistemi olarak tanımlanmaktadır.

(Özkan, a.g.e:10-13) Özkan'ın demokrasiyi bu şekilde tanımlaması demokrasinin ana aktörü olan insan olgusunun hem toplumsal hem de siyasi bir varlık olması dolayısıyla anlaşılabilir bir çıkarımıdır. Çukurçayır (2012) demokrasiyi “Evrensel ve Küresel Bir Değer” olarak nitelendirmiştir ve ona göre demokrasiyi şuan Dünyada bazı kabileler ve krallıklar dışında anayasal bir zorunluluk olarak kabul etmemiş bir devlet ya da toplum yoktur. Ancak önemli olan demokrasiyi anayasal güvence altına almak değil demokrasiyi gerçekten uygulayabilmektir. Ancak ne yazık ki günümüzde demokrasiyi anayasal güvenceye alan ülkelerden kaç tanesi gerçekten uygulayabilmiştir bu tartışılır. O nedenle Çukurçayır'ın bu saptamasının doğrulana bilirlilik derecesi düşüktür çünkü bir ülkede referandumların ne kadar başarılı olup olmadığı olgusu öznel olan her değerlendirmede farklılık gösterecektir. Bu nedenle de bu ifade eleştiriye açıktır.

Çukurçayır'a göre bir ülkede demokrasinin uygulanabilmesi işlevsel olabilmesi için gerekli olan değerler şunlardır:

- Özgürlük
- Çatışma
- Anayasal Düzen
- Sürekli gelişen bir demokrasi kültürü
- Kurumsallaşma
- Halk Katılımı
- Toplum Bilinci
- İnsan Hakları İlkeleri
- Birey Eşitliği
- Sosyalleşme ve Sosyal Yetenek
- Halk Egemenliği
- Halk Temsili ve Seçim
- Düşünce Özgürlüğü
- Sivil Toplum
- Doğrudan Demokrasi
- Yurttaşlık Bilinci
- İletişim
- Şeffaflık
- Bilgilendirme

- Bilgili Yurttaş
- Çoğulculuk
- Özgür Toplum
- Askerin yönetime karışmaması
- Halk Oylaması
- Siyasal Kalite
- Yerel Demokrasi
- Bireysellik
- Ekonomik Kalkınma

Ancak bu değerler bir toplumda yerleşirse demokrasi işlevsel bir boyut kazanacaktır. (Çukurçayır, a.g.e,1-21) Çukurçayır tarafından ana hatlarıyla bu şekilde ifade edilse bile elbette ki demokrasinin işleyişi bu maddelerle sınırlandırılmayacaktır.

Tarihin en eski çağlarından itibaren birden fazla insanın bir arada olduğu her mekânda ve her alanda insanlar arasında oluşması kuvvetle muhtemel olan kavgaları, çekişmeleri, savaşları ortadan kaldırmak için bir düzene- bir kurallar düzenine- ihtiyaç duyulmuştur. Hobbes'in “İnsan insanın kurdudur” düşüncesinden hareketle bu düzen ve kurallar olmadan birden fazla insanın bir arada yaşamasının mümkün olamayacağı da zaten aşikârdır. Bu nedenle insanların bir arada yaşadığı mekânlarda daha sonra devlet olarak tanımlanacak kurallara bağlı bir düzen olgusu ortaya çıkmıştır. Bu düzen olgusu insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyerek ve bu ilişkileri kurala bağlayarak kargaşa düzeyini en aza indirmeyi amaçlamıştır. Bu düzen insanlar tarafından benimsenmiş, farklı zamanlarda farklı toplumlar tarafından kabullenilmiş ve her toplumun kendi dinamiklerine göre farklı düzen şekilleri uygulanmaya başlamıştır.

Söz konusu toplumların kendi yapısına göre bu düzenin adı monarşi, oligarşi, teokrasi, cumhuriyet, diktatörlük vb. gibi farklı şekillerde adlandırılmıştır (Özkan, a.g.e,9). Özkan'ın bu düşüncesine katılmakla birlikte farklı adlandırılrsa bile her birinin temelinde paylaşılın ya da paylaşılmasın bir güç olgusunun başat unsur olarak yer aldığı arka plana atılmamalıdır. Bu farklı yönetim şekilleri dünya üzerinde çeşitli coğrafya ve toplumlarda uygulanmış ancak yarattığı sakıncalar nedeniyle zamanla terk edilmiştir. Günümüzde ise insanoğlunun haklarına en çok saygı gösterildiğine inanılan yönetim şekline demokrasiye geçilmiştir.

Şen (2010)'e göre ideal yönetim arayışları demokrasi tarihini başlatan ilk olaydır. Şen'in görüşüne katılmakla birlikte tarihin ilk çağlarından beri demokrasinin ilk tohumlarının verilip verilmediğini elbette ki bilemeyiz. Aynı şekilde insanların ne zamandan beri mevcut yönetimi eleştirebilme, kabullenmeme ve daha iyisini arayacak kadar sorgulayıcı ve rasyonel olduğu da hatta böyle bir sorgulayan bireyin de olup olmadığı da tartışmaya açıktır. Bu nedenle insanın yer aldığı her konuda kesin hüküm vermekten kaçınmak gerekir.

Aristo ve Platon demokrasiyi "Sapkın ve Yozlaşmış Yönetim" olarak tanımlamıştır. Bu düşünürlerin böyle bir demokrasi nitelemesi yapmasının nedeni muhtemelen demokrasinin kendi içinde bulundurduğu engellerdir. Günümüzde sorgulanmadan ideal yönetim olarak kabul edilen hatta gelişmişlik ölçütü haline gelen demokrasinin zamanın önde gelen düşünürleri tarafından eleştirilip kötü olarak tanımlanması belki de durup bir düşünmeyi, sorgulamayı, körü körüne kabullenmemeyi gerektirmelidir.

Bir dizi farklı yönetim şekillerinden sonra toplumlar cumhuriyetle ve demokrasiyle yönetilmeye başlanmıştır. Demokrasi kavramı her insanın neredeyse ezberlediği bir tanımla "Halkın Halk Tarafından Yönetilmesi" olarak kısaca özetlenmektedir. Ancak demokrasi kavramı tek bir tanımla sınırlı kalmamış farklı zamanlarda irdelenerek farklı şekillerde tanımlanmıştır. Örneğin; Churchill demokrasiyi "İyi değil ama çok kötü de değil, kötü oranı en az olan yönetim" olarak tanımlarken Robert Dahl ise "İnsanoğlunun toplum için kararlar alabilmesini sağlayan en bulunmaz araç" olarak tanımlamıştır (Işık, 2014: 330).

Zaman içinde farklı demokrasi tanımları yapılsa da insanlar arasında en yaygın olan tanım Abraham Lincoln 'un bir söylevi sırasında yaptığı "Halk İçin Halk Yönetimi" tanımıdır. (Korkmaz, 2010: 365-366) Bu tanım insanlar tarafından ezberlenmiş ve demokrasi deyince ilk söylenen ifade olmuştur. Ancak insanların bu tanım üzerinde ne kadar kafa yorup, düşünüp bilinçli bir şekilde söyledikleri ne anlattığını bildikleri de tartışmaya açıktır.

Çünkü demokrasi kavramı ortaya çıktığı düşünülen Antik Yunan'dan beri başta Platon olmak üzere birçok düşünür tarafından incelenmiş, tartışılmış salt kabul ya da reddedilmemiş bir kavramdır. Demokrasi denilince akla gelen ilk isim olan Platon demokrasinin sakıncaları üzerinde durmuştur. Çünkü demokrasilerde bir arada yaşayan farklı insanların tek bir yönetim altında mutlu yaşayacakları tezine karşı çıkmış aksine böyle bir ortamın kargaşa yaratacağını savunmuştur. Demokrasinin en büyük düşmanlarının da

kendi içinde barındırdığı özgürlük ve eşitlik düşüncelerinin olduğunu ifade etmiştir (Işık,2014).

Aristo da Platonla benzer düşünceleri paylaşmış demokrasilerde oluşan çoğunluk yönetimlerin azınlıkları ezme tehlikesini anlatmaya çalışmıştır (Toptaş, 2017: 24). Bu yüzden de demokrasi kavramını tek bir cümleyle açıklamak akla yatkın değildir.

Çünkü demokrasilerde en önemli unsur “Halk” tır bu yüzden “Halkın Yönetimi” olarak tanımlanmıştır. Demokrasilerde yönetme erki devletin elinden alınıp halka verilmektedir (Çetin,2003:94). Demokrasi kavramı farklı toplumlar tarafından benimsenerek kendi iç dinamiklerine göre uyarlanmıştır. Böylece de farklı demokrasi türleri ortaya çıkmıştır.

2.1.1 Demokrasi Türleri:

İlk kez Eski Yunan’da demokrasi olgusunun ortaya çıktığı düşünülmektedir. Türk ve Fransız literatürüne göre demokrasi türleri üçlü ayrıma tabi tutulmaktadır.

Günümüzde doğrudan demokrasinin uygulanmasının zorlaşması nedeniyle temsili demokrasi sistemine geçilmiştir fakat genel eğilim doğrudan demokrasiyi mümkün kılma yönündedir. Bu nedenle de temsili demokrasi sisteminin içerisine doğrudan demokrasi uygulamaları yerleştirilerek yarı doğrudan demokrasi sistemi uygulanmaya başlamıştır. (Şen, a.g.e, 16) (Durdular, vd. a.g.e, 7) Egemenliğin kullanım düzeyine göre demokrasi; doğrudan demokrasi, temsili demokrasi ve yarı doğrudan demokrasi olarak sınıflandırılmaktadır.

Hamon (1995)’a göre ise demokrasi; doğrudan demokrasi ve dolaylı (Temsili) demokrasi olarak sınırlanmaktadır. Ancak onun bu sınırlandırılması referandum gibi yarı doğrudan demokrasi uygulamalarını dışarıda bıraktığı için eksik bir sınıflandırmadır.

2.1.1.1 Doğrudan Demokrasi:

Halkın egemenliğini doğrudan hiçbir aracı olmadan kullanmasını ifade eden doğrudan demokrasi kavramında halk seçim yoluyla doğrudan siyasi tercihini ifade edebilmektedir. Rousseau’nun “Sadece tüm vatandaşların Tanrı olduğu toplumlarda uygulanabileceğini” savunduğu doğrudan demokrasi uygulaması sınırların ve nüfusun giderek büyümesi sonucu uygulanabilirliğini yitirmiştir.

Doğrudan demokrasi kavramı “Halk Egemenliği” ve J.J.Rousseau’nun “Egemenliğin Devir Edilmezliği” teorisine dayanmaktadır. İsviçre’nin bazı kantonlarında doğrudan

demokrasi uygulanabilmektedir. Ancak nüfusun artması gibi nedenlerden dolayı uygulanabilirliği azalmıştır. (Şencan vd. a. g. e. s.7-23)(Şen, a. g. e)

2.1.1.2 Temsili Demokrasi:

Doğrudan demokrasi kavramının artık uygulanamaz hale gelmesiyle birlikte temsili demokrasi uygulamasına geçilmiştir. Temsili demokrasi yönteminde halk doğrudan yönetime katılamamakta seçimlerde oy kullanarak kendisini temsil etmesini istediği temsilciye oy vererek temsil yöntemiyle siyasete dâhil olabilmektedir. Bu yüzden de bu yöntem sınırlı ya da dolaylı demokrasi olarak adlandırılmaktadır. (Tunç,2008;1116-1117) Seçilen ve halk adına oy kullanan temsilcinin halkı ne kadar önemseydiği ya da halkın görüşünü ne kadar yansıtılabildiği tartışılmaya müsait olduğu için temsili demokrasi eksik bir yönetim olarak görülmektedir. Günümüzde Türkiye, ABD, Almanya, İngiltere, Japonya, Hollanda Temsili demokrasi yönteminin uygulandığı ülkelerden bazılarıdır.

2.1.1.3 Yarı Doğrudan Demokrasi:

Temsili demokrasi ve doğrudan demokrasi uygulamalarının ve kavramlarının birleşimi olarak adlandırılan yarı doğrudan demokrasi kavramında, egemenlik halk ve halkın seçtiği temsilciler arasında paylaşılmaktadır. Bu yöntem ile doğrudan ve temsili demokrasinin faydaları birleştirilmeye zararları en aza indirgenmeye çalışılmıştır. Ne derece başarılı olduğu konusu tartışılmaya açık olsa da günümüzde İsviçre, İtalya gibi birçok ülkede uygulanmaktadır. (Tunç, a.g.e;1116-1117) Her iki sisteminde artılarını alıp eksikliklerini çıkartıp yeni bir demokrasi türü ortaya çıkarılmıştır. Yarı doğrudan demokrasi bunu ifade etmektedir. Doğrudan demokrasi uygulamasının nüfus faktörü nedeniyle zorlaşması, temsili demokrasinin temsilci ve birey arasındaki etkileşim ve yansıtma becerisinin eksik kalacağı tezi yarı doğrudan demokrasiyi doğurmuştur.

2.1.1.3.1 Yarı Doğrudan Demokrasi Araçları:

Temsili demokrasi sistemi içerisinde doğrudan demokrasi yöntemlerinin uygulanmasıyla ortaya çıkan yarı doğrudan demokrasi sisteminin; Referandum (halk oylaması), halk girişimi (halk teşebbüsü), temsilcilerin azli (geri çağırma) gibi yöntemleri vardır. Bu yöntemler şu şekildedir ³;

³ Bu araçlar bazı kaynaklarda doğrudan demokrasinin araçları olarak belirtilmektedir. Ancak bu çalışmamızda yarı doğrudan demokrasi araçları olarak görüldüğü için bu şekilde aktarılacaktır.

2.1.1.3.1.1 Referandum (Halk Oylaması)

Referandum konusu çalışmanın ilerleyen sayfalarında ayrıntılı bir şekilde açıklanacağı için burada yer verilmeyecektir.

2.1.1.3.1.2 Halk Girişimi (Halk Teşebbüsü)

Seçmenlerin imza şartını sağlayan bir belge ile anayasal konularda değişiklik önerisinde bulunabilmesidir. Bu uygulamanın örneklerine ABD’de ve İsviçre’de rastlamak mümkündür. İsviçre’de halk girişimleri tasarımlı ve tasarımsız olarak, ABD’de ise halk doğrudan ve dolaylı halk girişimleri olarak ayrılmaktadır.(Şen, a.g.e,89-92) Bu uygulamada halk aktif konumda yer aldığı için demokratik değeri yüksek bir yöntemdir. Bu yüzden de halk girişimi uygulaması olarak adlandırılmaktadır. Bu uygulama genellikle referandum ile sonuçlandığından seçmenler kendi önerilerini yine kendileri oylamaktadır. Sonuç olarak bu yöntemin her aşamasında halkın iradesi ve gücü ön plana çıkmaktadır.(Butler ve Ronney,1994,24) Bu düşüncelere katılmak mümkündür çünkü halk girişimi şekli nasıl olursa olsun halkın her aşamasında etkili olmasına izin verdiği için takdir edilesi bir yöntemdir. Bu nedenle de demokrasinin önemli bir uygulanış şeklidir.

2.1.1.3.1.3 Temsilcilerin Azli

Seçmenlerin memnun olmadıkları temsilcilerinin görevlerine son verebilmelerini ifade etmektedir. (Göktolga,2014,5) Göreve ne yolla gelirse gelsin halk fikrini değiştirdiğinde temsilcisini görevden alabilecektir. Bu nedenle de bu yöntem temsilciler üzerinde halkın bir denetim mekanizması aracı olarak kabul edilebilmektedir. Seçmenler belirli imza şartını sağlayabildikleri takdirde temsilcilerini görevden alıp yerine başka bir temsilciyi getirebilmektedir. Bu uygulamada halk aktif konumdadır bu yüzden de demokratik değeri yüksek bir uygulamadır.

2.1.1.3.1.4 Geri Çağırma

Seçmenlerin temsilcilerin azli yöntemiyle görevine son verdiği temsilcisini geri çağırması tekrar görev vermesi, göreve iade etmesidir. Halk kendisini yeterince ya da doğru bir şekilde temsil ettiğini düşünmediği bir temsilcisini imza şartını sağlamak koşuluyla görevden alabilmekte veya tekrar görevini iade edebilmektedir. Bu değişikliği yapma gücü halkın elinde toplanmıştır. Bireysellik özelliği taşımayan bu uygulama “recall” olarak da adlandırılmaktadır. Uygulandığı ülkelerin başında ise ABD ve Venezuela gelmektedir. (Durdular vd. a. g. e)

2.1.1.3.1.5 Azil Hakkı

Seçmenlerin sadece bir temsilciyi görevden alıp istediği zamanda göreve geri getirebilmelerinin yanında aynı zamanda bu süreci bir meclise de uygulayabilmektedir. Burada görevden alınan birden fazla kişidir. Bu nedenle toplu bir azil söz konusudur. Seçmen yine aktif rol oynadığı için demokratik değeri yüksektir. (Şencan vd. a. g. e, s.26-30)

2.2 REFERANDUM KAVRAMI VE TARİHSEL KÖKENİ

Referandum kavramı Latince “Referre” kavramından türetilmiş bir kelimedir ve Latince karşılığı “Halkın evet hayır seçimidir” (Auer, a.g.e,7-8). Şen (2010)’e göre ise Latince de referandum diye bir kelime yoktur çağdaşlaştıkça ortaya çıkan, üretilen bir kelimedir. Ona göre referandum ilk kez 19.yy’de İsviçre’de kullanılmaya başlanmış daha sonra ABD’de ve İngiliz kaynaklarında kullanılmaya başlanmıştır. Butler ve Runney (1994)’e göre ise referandum “Bütün seçmenlerin devlet meseleleriyle ilgili yaptıkları oylamadır”. Magleby (1994) ise referandumu “Devlet tarafından siyaset ve ekonomi konulu öneri oylaması” olarak tanımlamaktadır. (Aktaran Şen, a. g. e) Referandum yoluyla halk iradesini doğrudan–arada aracı ya da temsilci olmadan-ifade edebildiği için yarı doğrudan demokrasinin en önemli araçlarından biridir. (Göker ve Doğan, 2011;46-47). Şahbaz (2006)’a göre ise referandum aslında bir doğrudan demokrasi yöntemidir fakat temsil sistemi içinde uygulandığı için bir yarı doğrudan demokrasi uygulaması halini almıştır. Bu şekilde kullanılan referandumların temel amaçlarından biri de mevcut hükümet krizlerini halk vasıtasıyla çözebilmektir. Görüldüğü üzere tek bir referandum tanımından söz etmek mümkün değildir. Bu tanım kişiden kişiye değişiklik göstermektedir. Bu nedenle de tek bir tanımda bulunmak anlam daralmasına neden olabileceği için bu çalışmada bundan kaçınılacaktır.

J.J.Rousseau “Toplum Sözleşmesi” kitabında “Egemenliğin Devir edilmezliğine ” yaptığı vurgu nedeniyle referandum kavramının “Fikir Babası” olarak adlandırılır. (Solak vd. a.g.e:161) Referandum farklı popüler oyları içeren bir kavram olarak ve referandum sürecindeki faktörler⁴ nedeniyle genel seçimlerden farklı bir öneme sahiptir.(Claes H. De Vreese,2016)⁵ Bu görüşe katılmaktayız. Referandum elbette ki genel seçimlerden farklıdır ancak bu fark özümsemediği takdirde genel seçimlerle aynı anlamda kullanılmaktadır.

⁴ Referandum kampanyaları, bu süreçteki siyasal faaliyetler vb.

⁵ <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/9781118541555.wbiepc122>
(Erişim Tarihi:11.12.2018)

Referandum konusunda literatür incelediğinde görülmektedir ki hem dünyada hem de ülkemizde önemli referandum çalışmaları yapılmıştır. Yabancı literatür bakıldığında Bogdonor (2003), Mendelshon ve Parkin (2000) J.M.Denquin (1976), Butler ve Ronney (1976), M.F. Toinet ve G.Bibes (1981), Lupia ve Johnston (2001), Auer (1989), Hamon (1995) referandum konusunda önemli çalışmalara imza atmıştır. Türkçe literatüre bakıldığında ise TBMM tarafından yapılan durdular vd. (2010) çalışması başta olmak üzere, Teziç (1998), Toptaş (2017), Özkan (2012), Köroğlu (2009), Şahbaz(2006), Şen(2010), Topukçu (2011) gibi birçok önemli çalışma yapılmıştır.

Modern Dünyada Referandum kavramının ilk uygulamaları ABD’de görülmüştür. ABD’de referandum uygulamasının ilk örnekleri; 1778 Massachusetts Anayasası referandumu ve 1783 New Hampshire Anayasası referandumudur.

1831 yılında ise St. Gallen’de sıradan yasalar halk oylamasına sunulmuştur. (Bogdonor,2003) Dünyada 1970’li yıllardan günümüze kadar referandumlarda artış gözlemlenmiştir. Geçmişte sadece Birleşik Krallık, ABD, İsviçre, Danimarka gibi az sayıda ülkede uygulanan bir araç olan referandum artık günümüz Dünyasında giderek artan bir şekilde uygulanmaktadır (Mendelshon ve Parkin,2000,1). İsviçre, ABD, Türkiye, Fransa ve Hollanda günümüzde referandum uygulamasının kullanıldığı bu ülkelerden sadece birkaçıdır.

Dünya’da yapılan referandumların bazıları zafer ile bazıları ise hüsrana sonuçlanmıştır. Bazı referandumlar önemli başarılarla neden olurken bazı referandumlar ise insanların özgürlüklerini kısıtlayacak kadar hüsrana sonuçlanmıştır. (Lupia ve Johnston 2001,191) Bu tutum da öznel bir nitelik taşıyabildiği ve somut olmadığı için bu çalışmada bu görüşe katılmaktan kaçınılacaktır.

Referandum, Türkiye’de anayasal uygulamaların önemli bir aracı haline gelmiştir çünkü ülkemizdeki referandumlar hep anayasal konularda yapılmıştır. Bu durum halkın gözünde referandumların sadece bu konuda yapılabileceği gibi yanlış bir algı yaratmaktadır. Referandum halkın yönetime katılabildiği en aktif usuldür ve de kişi hak ve özgürlükleri konusu haricinde ülkeler istenilen her konuda referandum yapabilme özgürlüğüne sahiptir.

Referandum kavramı zaman zaman plebisit kavramı ile karıştırılmaktadır ancak her ikisi de farklı kavramlardır. Referandum uygulamasında halk bir metni oylar ve her aşamasında aktif yani etken bir rol oynamaktadır. Ancak plebisit uygulamasında bir metin değil bir kişi oylanır ve halk aktif değil edilgen bir konumdadır. Plebisit uygulamasında

otoriter bir devlet başkanının güven yoklaması amacıyla halkın pasif olduğu bir süreç yürüterek yaptığı oylama söz konusudur bu yüzden demokratik olduğu söylenemez. Ancak referandumda halk aktif olduğu için plebisite oranla daha demokratiktir denilebilmektedir. (Şahbaz,2006:92-99) Şahbaz'ın bu ayrımına net ve öz bilgiler verdiğiğine inandığımız için bu çalışmada yer almıştır.

Yarı doğrudan demokrasi-bazı kaynaklara göre de doğrudan demokrasi-uygulamasının en önemli uygulama biçimi referandum oylamasıdır. Çünkü halk referandum yoluyla hükümet tarafından hazırlanan bir taslağı kabul etme veya reddetme hürriyetine sahiptir. Bu nedendir ki halk referandum uygulamasında oy kullanarak düşüncesini arada aracı olmadan doğrudan yansıtabildiği için referandum demokrasinin en önemli uygulama biçimidir. Referandum ve demokrasi arasındaki karşılıklı etkileşime dayalı olan ve bu ilişki ne kadar güçlü olursa ve ne kadar yinelenebilirse o ülkenin gelişmişliğine o derece katkı sağlayacaktır.

Bir ülkede referanduma yüklenen değer ve sorumluluk o ülkenin demokratiklik seviyesiyle doğru orantılıdır. Aynı zamanda referandumun ne kadar amacına uygun işletilebildiği ile de yakından ilişkilidir. Gerçekten halk iradesine önem veren bir iktidarın ülkeyle ilgili hayati öneme sahip konularda son sözü halkın kararına bırakması kadar demokratik başka bir siyasi araç düşünülemez. Bu açıdan ülkeyi ilgilendiren hayati öneme sahip konularda halkın karar vermesi referandum uygulamasını son derece işlevsel bir hale getirmekte ve bu da referandumu demokratik yönetimlerin-ya da demokratik olduğunu iddia eden yönetimlerin-mihenk taşı haline getirmektedir.

Amacına uygun olarak işletilen referandumlarda, halka objektif bir şekilde referandum içeriği hakkında bilgi verip, halkı yönlendirmeden özgür ve tarafsız bir referandum ortamında bu demokratik sürecin yönetilmesi son derece önemlidir.

Böylesine tarafsız, özgür, şeffaf bir ortamda halk referandumda daha doğru karar verecek elbette ülke daha demokratik bir hale gelecektir. Ancak halk manipüle edilerek, yanlış yönlendirilerek, bilgi kirliliği ve karmaşası oluşturularak ya da halkın bazı hassas noktalarını (vatan sevgisi vb. gibi) hedef alarak buradan bir propaganda yürüterek halkın düşüncesini etkilemek referandumun demokratikliğini çürütecektir. Halkın yanlış karar vermesine neden olacaktır. Böylesine bir referandum ortamında son söz halka bırakılmış olsa da demokratik olup olmadığı tartışılır hale gelecektir. Demokratik yönetimlerde

amacına uygun bir referandum sürecinin işleyebilmesi için halka ve hükümete önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir. Bu süreçte;

Hükümetin görevi; özgür, tarafsız, şeffaf, halkı yeterince bilgilendirerek amacına uygun bir referandum zemini ve atmosferi oluşturmaktır. Halkı herhangi bir noktada yönlendirmeye çalışmadan halkın özgür iradesini ortaya koyabileceği bir referandum ortamı yaratmaktır.

Halkın Görevi; Referandum uygulamasının halkın lehine işleyebilmesi için oy kullanacak vatandaşların bu konuda bilgili ve yaptığı şeyin farkında olması yani bilinçli olması şarttır. Vatandaş referandumu oylarken söz konusu referandum içeriği konusunda bilgili olmalı ve de ülkesi için doğru olduğuna inandığı şekilde oy vermelidir. Bilgisiz bir şekilde körü körüne parti tercihi ya da lider sevgisi vb. gibi şeyler yüzünden yanlış bir karar vermemelidir. Parti kimliğinden sıyrılarak, bilgisi ve özgür iradesiyle oy vermelidir. Ancak bu şartları sağladığı sürece bir referandum demokratik nitelik kazanabilecek, ülkenin demokratiklik değerini katlayabilecektir.

2.2.1 Referandum Türleri:

Referandum uygulaması gerçekleştirildiği ülkenin siyasal, sosyal, kültürel ve demokratiklik durumuna göre ülkeden ülkeye konusu, uygulanış biçimi vb. gibi farklılıklar göstermektedir. Bu yüzden de tek tip bir referandum türünden ya da uygulamasından bahsedilememektedir. Referandum türleri konuları bakımından, yöntem ve uygulama şekli bakımından, hukuki bağlayıcılığı bakımından çeşitli türlere ayrılmaktadır. Örneğin; Hamon (1995) referandumu yapısı, işlevi, şekli ve organizasyonu başta olmak üzere çeşitli alt türlere ayırırken, Teziç (1997) referandumu şekli, konusu ve hukuksal boyutu olmak üzere üçlü bir ayrıma tabi tutmuştur. Ancak bu bölümde yapılan referandum ayrımları ve türleri Teziç (1998) ve Durdular vd.(2010), Topukçu (2011), Arıkan (2011) adlı çalışmalara aittir. Bu bölümde bu yazarlara ait sınıflandırmanın geniş ve daha açıklayıcı olacağı düşünüldüğünden benimsenmiştir ve de bu şekilde sınıflandırılmaya devam edebilecektir.

2.2.1.1 Konuları Bakımından Referandumlar

Bu ayırım David Butler ve Austin Ronney tarafından yapılmıştır. Konuları bakımından referandumlar çeşitli türlere ayrılmıştır. Bunlardan ilki anayasal referandumlarıdır. Bu referandum Anayasa değişikliğiyle ilgili yapılan referandumları kapsamaktadır. Danimarka, Estonya, Fransa, İspanya başta olmak üzere birçok ülkede uygulanmaktadır. Yaygın bir referandum türü olmasına rağmen bu referandum türü

Macaristan ve Portekiz gibi ülkelerde yasaklı olduğu için uygulanmamaktadır. Ülkemizde; 1961, 1982, 2010 ve 2017 yıllarında yapılan referandumlar anayasa oylaması için yapılan referandumlardır anayasal referandum uygulamasının örnekleridir. İkinci referandum türü ise ülke sınırlarıyla ilgili yapılan referandumlardır. Bu referandum türünde ülkenin sınır değişikliği gibi önemli bir kararın halk oylamasına sunulmasını ifade etmektedir. Bir bölgenin ayrılması ya da bir bölgenin bir yere bağlanma talebi üzerine yapılan referandumdur. İtalya başta olmak üzere bazı ülkelerde uygulanmaktadır. Örneğin; 2014 yılında İskoçya'nın İngiltere'den ayrılması bağımsız bir ülke olması için referandum yapılmış ancak İskoç halkı hayır oyu vererek referandumda bu teklifi reddetmiştir.⁶ 2014 yılında Kırım'ın Rusya'ya katılması konusunda referandum yapılmış ve halk evet oyu vererek bu teklifi kabul etmiştir. Diğer bir referandum türü de ahlaki meselelerle ilgili referandumlardır. Boşanma, Kürtaj vb. gibi konularda yapılan referandumlardır. Örneğin; İrlanda da 2018 yılının mayıs ayında anayasada bulunan sert kürtaj kanunlarının kaldırılması amacıyla referandum yapılmıştır ve halk çoğunlukla evet oyu vererek kürtaj konusundaki bu yasaları değiştirmiştir. Ayrıca 2015 yılında İrlanda da eşcinsel evlilik konusunda referanduma gidilmiş ve İrlanda halkı evet oyu vererek eşcinsel evliliğe izin vermiştir.⁷ Bu gibi resmi olmayan konularda yapılan referandumlar her ülkede uygulama alanı bulamamakta sadece belirli ülkeler de uygulanmaktadır. Bu nedenle de yaygın bir referandum türü değildir. Referandum türleri sadece bunlarla sınırlı değildir. Halkın veya hükümetin gerekli gördüğü diğer konularda da referandum yapılabilir. Bu nedenle ülkeden ülkeye referanduma konu olan olaylar farklılık gösterebilmektedir. Örneğin: ABD de esrar kullanımı konusunda referandum yapılabiliyorken, İrlanda da kürtaj konusunda veya başka bir ülkede bambaşka bir konuda referandum yapılabilmektedir.

Ayrıca konuları bakımından referandumlar da kurucu ve teşrii referandumlar olarak kategorize edilebilmektedir (Durdular vd.2010). Kurucu referandumlar; anayasayla ilgili yapılan referandumlardır. Ülkemizde 1961 yılında, 1982 yılında ve 2017 yılında yapılan anayasa değişikliği referandumları kurucu referandum uygulamasına örnek teşkil etmektedir. Teşrii referandumlar ise; temeli kanunlardan oluşan referandumlardır. Burada Kanun kabulü ya da değişikliği halkın onayına sunulmaktadır. Bu referandum türü yasama referandumu olarak da adlandırılabilir.

⁶<https://tr.sputniknews.com/avrupa/201710101030526037-iskocya-bagimsizlik-referandumu-aciklamasi/>

Erişim Tarihi(03.10.2018)

⁷ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44263907> Erişim Tarihi:(03.10.2018)

2.2.1.2 Hukuki Bağlayıcılık Yönünden Referandumlar

Hukuki bağlayıcılık yönünden referandumlar ise danışma ve onay referandumlarıdır. (Solak vd. a.g.e, Teziç, a.g.e) Danışma referandumu; resmi bir bağlayıcılığının olmamasına rağmen demokratik ülkelerde halkın nabzını ölçmek için yapılan referandumlardır. Hiçbir zorunluluk olmamasına rağmen halkın referandum konusu hakkında düşüncesini öğrenmek için yapılan referandum türüdür. Halkın referandum tercihinin resmi bir bağlayıcılığı yoktur. Sadece halkın nabzını ölçmek için yapılan bir referandumdur. Onay Referandumunun ise hukuki bağlayıcılığı vardır ve referandum sonucuna göre bir değişiklik kabul ya da ret edilmektedir. Referandum içeriğinin uygulanıp uygulanmaması halkın kararına bağlıdır. Halk bu nedenle oldukça aktif bir konumdadır. Yönetimde son derece söz sahibi olabilmektedir. Referandum sonucunun hukuki bağlayıcılığı yüksektir. Bu yüzden de demokratik değeri yüksek bir referandum türüdür.

2.2.1.3 Yöntem Bakımından Referandumlar

Yöntemi bakımından referandumlar ise zorunlu ve ihtiyari referandumlardır. (Şencan vd,2010), (Topukçu, a. g. e) Zorunlu referandum; anayasa değişikliği vb. gibi önemli konularda hukuki olarak yapılmasının zorunlu olduğu referandum türüdür. Anayasada yer alan referandum türüdür. Anayasada belirtilen şartları taşıdığı anda referandumun halk onayına sunulması yasal bir zorunluluktur. İhtiyari referandum ise; hukuki bir zorunluluk olmamasına rağmen halkın görüşünü almak için isteğe bağlı yapılan referandum türüdür. Yasal bir zorunluluk olmamasına rağmen tercihe bağlı olarak söz konusu konu ya da karar halkın onayına sunulmaktadır. Kararların referanduma sunulma derecesi ve çokluğu söz konusu ülkenin demokratikliğiyle doğru orantılıdır.

2.2.1.4 Uygulama Şekillerine Göre Referandumlar

Uygulama şekillerine göre referandumlar, Smith tarafından yapılan ayrıma göre ise “referandumu başlatan merci” olarak adlandırılan bu referandumlar üçe ayrılmaktadır. (Arıkan, a.g.e,90-91) (Şen, a. g. e) Bunlardan ilki devlet başkanı tarafından başlatılan referandumlardır. Bu referandum Fransa modeli olarak adlandırılır. Halk ve meclis pasiftir. Referandum konusunu başkan belirler ve isterse halk oylamasına sunar. Halk bu aşamada söz sahibi olamamaktadır. Referandum öncesinde devlet başkanı etkinken referandum oylamasında halk etkin bir konumdadır. Ancak bu referandum türünün plebisite dönüşme riski oldukça yüksektir. Diğer bir referandum türü ise halk tarafından başlatılan referandumlardır. Bu tür İsviçre modeli olarak bilinir. Halkın en aktif olduğu referandum türüdür. Halk hem referandumun içeriğini hem de oylama yaparak referandumun sonucunu

belirleyebilmektedir. Bu yüzden halkın her aşamasında aktif rol aldığı oldukça demokratik bir referandum türüdür. Son tür ise siyasi partiler tarafından başlatılan referandumlardır. Bu türde ise belirli sayıda milletvekilinin isteği, önerisi sonucu mecliste oylanan ve oylamaya sunulan referandum türüdür. Ülkemizde yapılan 16 Nisan 2017 referandumu başta olmak üzere diğer referandumlarda bu duruma örnektir. Türkiye, Birleşik Krallık, İrlanda ve İskandinav ülkelerinde uygulanmaktadır. (Özkan, a. g. e, s.47)

2.2.2 Referandum Ve Hukuki Niteliği

Referandumların sahip olduğu hukuki nitelikler konusunda yaygın üç farklı görüş söz konusudur. Bunlardan ilki referandumun bir icazet niteliğinde olduğu görüşüdür. Bu görüşe göre Mecliste yapılması kararlaştırılan görüşler halkın kabul ya da ret etmesi için halka sunulmaktadır. İcazet niteliğindedir. Söz konusu referandum hakkında halkın onay şartının güçlü olduğu tamamen halka endeksli bir karar alınacaktır. Bu yüzden de demokratik değeri yüksektir. Son söz halka bırakılmış olduğundan halkın tercihine göre bir değişiklik meydana gelecek ya da gelmeyecektir. Referandum konusunda diğer bir görüş ise tasvip görüşüdür. Bu görüşe göre referandum, mecliste alınan bir kararı halkın tasvip edip etmediğini anlamak için yapılmaktadır. Bu nedenle de bu referandum bir tasvip niteliği taşımaktadır. Söz konusu karar yetkili mercilerce alınmıştır ve sadece halkın görüşü alınmak, halkın nabzını ölçmek için yapılan bir referandum söz konusudur. Halk yeterince aktif değildir sadece halka sormuş olmak için yapılan bir referandumdur diyebiliriz. Referandumun hukuki niteliği konusundaki son görüş ise referandumun bağımsız bir niteliğe sahip olduğudur. Yaygın olan bu görüşe göre referandum ne tasvip ne icazet niteliğindedir. Aksine referandum meclis kararlarının onanıp onanmasından ziyade bağımsız yapılan bir işlemdir. Seçmenler referandumda ilgili kararı hiçbir etkiye bağlı kalmadan sadece o an o kararı düşünerek bir referandum oylaması gerçekleştirmektedir. (Solak vd. a. g. e, s. 65) Referandumun niteliği konusunda bu şekilde görüş farklılıkları vardır. Bu bağlamda ülkemizde yapılmış yedi referandumu değerlendirdiğimizde; bu referandumların Meclis'teki Milletvekilleri tarafından kararlaştırıp halkın onayına sunulduğu ve halkın cevabına göre kabul veya ret sonucunu verdiği için ülkemizdeki referandumların bağlayıcılığın olduğunu ve niteliğinin de tasvip ve icazet niteliğinde olduğunu söyleyebiliriz.

2.3 DEMOKRASİ-REFERANDUM İLİŞKİSİ

Referandum ve demokrasi ilişkisinin sağladığı katkılar yadsınmamakla birlikte bu ilişki üzerinde farklı tezler de ileri sürülmektedir. Bu görüşler referandum lehine ve aleyhine görüşlerdir. (Şahbaz, a.g.e-155-157)

2.3.1 Lehine Görüşler

Bu konudaki lehte görüşler J.J.Rousseau'nın "Egemenliğin Devir Edilmezliği" teorisine dayanmaktadır. Bu görüşe göre Referandum demokrasi için biçilmiş bir kaftandır ve hükümete karşı halkın elindeki savunma ve devleti frenleme silahıdır. Ayrıca halk referandum yoluyla ülke sorunlarıyla ilgilenmeye bu sorunlar üzerinde düşünme yetisine sahip olmaktadır. Halkın vatan duygusunu artırıcı bir etki yaratmaktadır. Halkın demokrasi kültürünü geliştirmektedir. Referandum uygulaması sadece "halk" faktörü için bile başlı başına iyi olarak nitelendirebilmemiz için yeterli olacak bir uygulamadır. Çünkü halka şu ya da bu şekilde yönetimde az bile olsa söz sahibi olma imkânı tanıyan her uygulama ya da araç o ülkenin demokratikliğine değer katacaktır. (Solak vd. a. g. e) Referandumun demokrasi ve halk faktörünü ön plana çıkarması nedeniyle ülkenin geleceği için doğru bir yöntem olduğu düşüncesine katılmamak imkânsızdır. Ancak hep tekrarladığımız gibi bir ülkede referandumun gerçek değeri; amacına uygun ve işlevsel bir şekilde yapılabilmesine bağlıdır. Aksi takdirde referandum yöntemini her uygulayan ülkeye demokratiktir de diyememekteyiz.

2.3.2 Aleyhine Görüşler

Bu konudaki aleyhte görüşler Montesquieu'nün görüşlerine dayanmaktadır. Ona göre halk bilinçsiz, yeteneksiz, fazla duygusal, objektif karar veremeyecek kadar bilinçsizdir ve oyladığı yasaların içeriğinden bile bir haberdir bu yüzden de referandum uygulaması gereksiz zaman ve para israfı olacaktır. Bu görüşü savunanlara göre referandum uygulaması halka dayandığından halkın gerekli niteliklere (bilgi, objektiflik vb.) sahip olmadığı gerekçesiyle halkın yanlış karar vereceğini düşünmektedir. (Şencan, a. g. e)

2.4 OY VERME DAVRANIŞI VE BU DAVRANIŞI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Seçmenin oy verme davranışını belirleyen, etkileyen faktörler uzun zamandır çeşitli araştırmacılar, yazarlar, siyaset bilimciler vb. tarafından araştırılan merak edilen ve üzerinde çeşitli faktörlerin etkili olduğu bir konudur. Aşağıdaki sorular araştırmacıların daima gündemindedir:

1. Seçmen neye göre oy verir ?

2. Seçmenin oy verme davranışını etkileyen faktörler nelerdir ?
3. Seçmen oy verirken rasyonel bir şekilde mi yoksa duygusal bir bakış açısıyla mı karar verir?
4. Seçmen oy verirken bilinçli mi yoksa bilinçsiz bir şekilde mi karar verir ?
5. Seçmenin oy tercihi seçmenin yaşı, cinsiyeti, medeni hali, eğitim durumu, ekonomik düzeyi vb. gibi faktörlerden etkilenir mi?
6. Seçmenin oy verme davranışı farklı kültürlerde veya farklı coğrafyalarda değişkenlik gösterir mi?
7. Seçmenin oy verme davranışını etkileyen faktörler zamana göre (bir seçimden diğer seçime) değişiklik gösterir mi?

Bu soruların cevabını aramaya yönelik yapılan bu çalışmada bir insanın duygusal bir fiili olması nedeniyle karmaşık bir yapıya sahip olan seçmen davranışı defalarca incelenmiştir.

Batı da seçmen davranışı ve seçim araştırmaları 1940 yılında başlamıştır. (Akgün, a.g.e.76) Türkiye’de ise seçmen davranışını açıklamaya yönelik çalışmalar 2000’li yıllara kadar genel olarak sosyolojik modele dayanmıştır.

Türkiye’de seçmen davranışını açıklamaya yönelik çalışmalar sınırlı sayıda olmasına rağmen bu konuda yapılmış önemli olanlar vardır. Ali Çarkoğlu ve Melvin J.Henich’in 2006 yılında yazmış oldukları “Türk Parti Tercihlerinin Analizi” adlı inceleme anket yönteminden yararlanarak seçmen davranışı analizlerine yer verilmiştir. Seçmen davranışının bilişsel bir boyutunun da olduğunu ifade ederek, merkez-çevre modelini doğrulayan sonuçlar elde etmişlerdir. Ali Akarca ve Aysit Tansel “1995 Parlamentosu Seçiminde Türk Seçmen Seçiminin Sosyal ve Ekonomik Belirleyiciliği” adlı çalışmada yine seçmen davranışı üzerine incelemelere yer vermişlerdir. Bu çalışmada seçmen davranışının ekonomik boyutu üzerinde durulmuştur. Bunlara ek olarak Ali Akarca ve Cem Başlevent 2010 yılında “Oylama Davranışı Üzerindeki Menşe Bölge Etkisi: Türkiye’nin İç Göçleri Davası” adlı çalışmalarında seçmen davranışını göç faktörü üzerinden değerlendirerek seçmen davranışı üzerinde analizler yapmışlardır. Fakat şüphesiz en ses getireni Şerif Mardin’in 1973 yılından beri Türk siyasetinde yaşanan dalgalanmayı açıklamaya yönelik ünlü Merkez-Çevre Modelidir. Mardin’in ünlü merkez-çevre modeline göre merkez; homojen bir yapıdadır. Statükocu ve devlet yanlısı elit kesimden oluşmakta, çevre ise heterojen bir yapıya sahip merkezin dışında kalan dağınık gruplardan oluşmaktadır. Mardin’e göre 1973’lü yıllardan beri Türk siyasi tarihi bu merkez-çevre savaşından oluşmaktadır. (Akgün, a.g.e,77-79) Bu

savaş iktidarı ele geçiren kesim ve muhalefette kalan kesim savaşı ya da yönetilen ve yöneten savaşı gibi farklı şekillerde de adlandırılabilir. Ancak önemli olan ve asıl amaç gücü elde etmektir. Bütün savaşlarda zaten bu uğurda çıkmıştır demek kanaatimizce yanlış olmayacaktır.

“Seçmen davranışı bireylerin siyasal sistem karşısında durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını yansıtan genel bir kavramdır. Bu açıdan seçmen davranışı basit bir karar almadan, yoğun bir eyleme kadar uzanan geniş bir tutum ve faaliyet alanını kapsamaktadır. Seçmenin aldığı siyasal kararlar, oldukça karmaşık etkiler altında ortaya çıkan, çok sık değişebilme özelliğine sahip ve bireyin davranışlarına yön veren tercihlerdir.” (Temizel,2012,1-8) Temizel’in bu ifadelerinden de anlaşılacağı üzere seçmen davranışı karmaşık bir yapıya sahiptir. Anlamak için derin bir inceleme gerektirmektedir.

Seçmenlerin davranışlarını açıklayan Downs (1957)’in çalışmasında ise siyasal sürecin en önemli aktörlerinden birisi siyasal partiler, diğeri de seçmenlerdir. Siyasal süreç içinde siyasal partiler oylarını, seçmenler ise faydalarını artırmaya çalışırlar. “Rasyonel seçmen hipotezi” olarak bilinen bu teoriye göre, seçmenlerin kararlarında etken olan temel faktör, devletten sağlanan faydadır. Seçmenler seçim sürecinde, kendilerine en fazla gelir sağlayacak veya kendilerini en az zarara uğratacak siyasal partiye oy verirler. Siyasal partilerin siyasal süreç içerisinde seçmen tercihlerini etkileyerek, oy kazanmak için başvurdukları çok sayıda kültürel, sosyal ve ekonomik propaganda aracı bulunmaktadır. (Demir, Cemil,2013,37-40) Bu görüş hem günümüzde bazı seçmen kesiminin rasyonel çıkarları doğrultusunda oy verdiği gerçeğini hem de partilerin de oy için bu istekleri kabul ettiği gerçeğini yansıttığı için doğru bir çıkarsamadır.

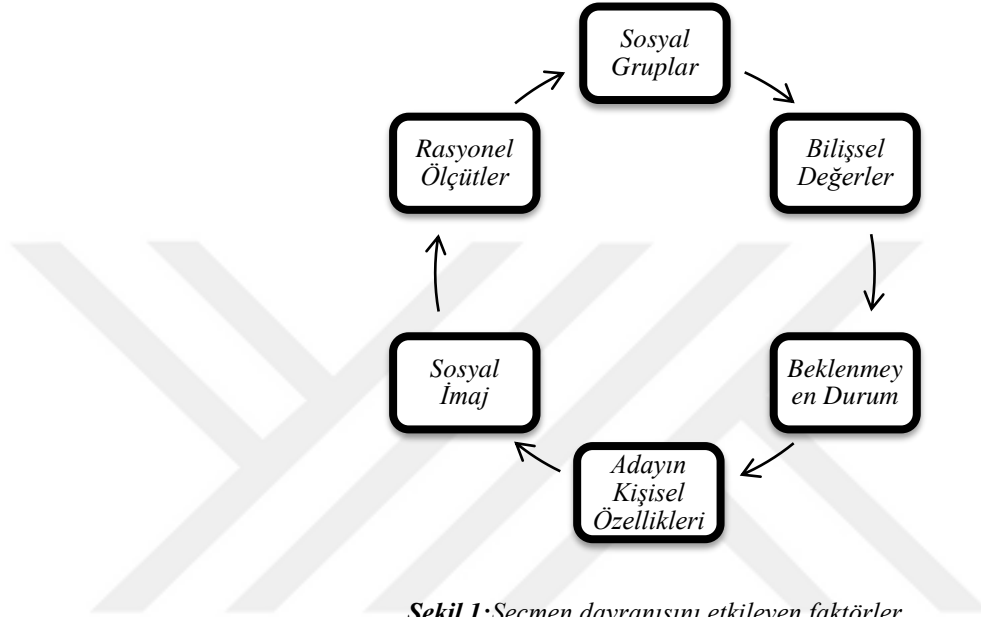
Seçmen davranışı iki aşamalı bir süreçtir;

Birinci aşamada; seçmen oy kullanıp kullanmayacağına karar verir. Referandumda oy kullanma oranları genel seçimlere oranla daha düşüktür ve yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip vatandaşlar arasında daha yaygın bir davranıştır. (A.Leininger ve L.Heyne,2017;84-97) Bu görüşe katılıyoruz çünkü çalışmamızın araştırma bölümündeki veriler bu ifadeyi destekler niteliktedir. Bunun için bakınız sayfa 55 araştırmadan elde edilen sonuçlar bölümü.

Avrupa Birliğine üye olan 21 ülke (şuan 27 üye)’de yapılan bir araştırmaya göre referandumlar siyasi süreçten kopuk vatandaşlar, demokrasi yanlısı ancak mevcut hükümet karşıtı vatandaşlar tarafından desteklenmektedir.(Andreas ve Claes,2015;149-158) Bunun

nedeni ise bu vatandaşların referandumu desteklemedikleri iktidar faaliyetlerini engelleme ve kısıtlama aracı olarak görmeleri olabilir.

İkinci aşamada; seçmen hangi partiye oy verip vermeyeceğine karar verir. (Gülmen,1979,19'dan Aktaran Temizel,2012,8) Oy verme kararı alan bir seçmenin sonraki aşamada kime ya da neye oy vereceğinin de kararını vermesi gerekmektedir. Bu kararı neye göre vereceği ise seçmen davranışı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 1: Seçmen davranışını etkileyen faktörler

Kaynak: (Hamdi,2002,82)

2.4.1 Oy Verme Yaklaşımları

Seçimler ve oy verme davranışları konusundaki ilk çalışmalar 1910 yılında başlamış ve günümüze kadar giderek artan bir ölçüde devam etmiştir. Seçmen davranışı ilk olarak iktisatçılar tarafından incelenmeye başlanmıştır. İktisatçılara göre ekonomide fayda maksimizasyonunu sağlama amacı güden rasyonel bireyler kendi toplumsal ve siyasal faydasını maksimize etmek için oy kullanmaktadır. Bu şekilde oluşan tek tek birey faydaları da toplumsal faydayı ortaya çıkarmaktadır. Ancak iktisatçılar seçmen davranışını incelerken insanı sadece fayda maksimizasyonunu düşünen sadece aklını kullanan bireyler olarak tasvir etmişler insanı etkileyen sosyal ve psikolojik faktörleri göz ardı etmişlerdir. (Gündem,2018;16) Bu düşünce ana hatlarıyla rasyonel insanı ve çıkar amacı gütmemesini yansıtsa bile insanı etkileyen diğer faktörleri etki alanından çıkardığı için salt doğru olarak kabul edilmeyecektir. Çünkü seçmen davranışı birden çok faktörden etkilenmektedir. Bu

yüzden sadece çıkara indirgenemez. İndirgense bile noksan olacağı için ihtiyaçlara cevap veremeyecektir.

Daha önce bu konuda yapılmış çalışmalar ışığında seçmenlerin oy verirken hangi etmenlerden etkilendiği veya neye göre oy verdiği konusunda birçok yaklaşım ve teori söz konusu olmuştur. Bunlardan en yaygın ve kabul edilmiş olan ise üçlü yaklaşımdır. Bu üçlü yaklaşıma göre seçmenin oy vermesini etkileyen üç önemli yaklaşım vardır. Bunlar; sosyolojik yaklaşım, psikolojik yaklaşım, ekonomik yaklaşımdır.

2.4.1.1 Sosyolojik Yaklaşım

Columbia ekolü olarak adlandırılmaktadır. Bunun sebebi; Columbia okulunda Lazarsflad ve arkadaşlarının yaptığı çalışmalara dayanmasıdır. Bu çalışmalar 1944 tarihli “The People’s Choice: How the Voter Makes Up His Mind in a Presidential Campaign” (Halkın Seçimi: Başkanlık Seçiminde Seçmenler Nasıl Karar Verir) adlı çalışma ve 1954 tarihli “Voting: A Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign ” (Oy Verme: Başkanlık Seçimlerinde Karar Oluşturma Üzerine Bir Çalışma) adlı eserdir. (Aydoğan, 2016:97)

1940’lı yıllardaki batıdaki araştırmaların temel yaklaşımı haline gelmiştir. Bireye değil toplumsal gruplara odaklanır. Seçmen davranışının ana belirleyicisi toplumdaki sosyal bölünmedir. Seçimlerde bu sosyal bölünmenin somut halidir. (Berelson et. Al.1954’den Aktaran Akgün, a. g. e, s.77) Bunun nedeni kanaatimizce toplumda bulunan gruplara doğrudan hitap etmeyi başaran siyasi partilerin bu gruplar tarafından destekleneceğidir. Ancak böyle bir gruplaşma toplumsal bütünlüğe zarar verici nitelikte de elbette ki olmamalıdır. Bu anti etkiden mümkün olduğunca kaçınılmalıdır.

Seçmenler içerisinde yer aldıkları sosyal grupların çıkarları doğrultusunda hareket ederler. Oy verme eylemini bu amaç doğrultusunda bir araç olarak kullanırlar. (Heywood,2002) Bu yolla seçmen içinde bulunduğu toplumsal grubun çıkarlarını koruduğunu düşündüğü siyasi grubu ya da partiyi oy vererek ayakta tutmaya çalışırlar.

Seçmenlerin seçtikleri parti onlar için vazgeçilmez bir alışkanlıktan ibarettir. Kişinin tutum ve davranışlarının, tercihlerinin çevresindeki diğer insanlardan etkileneceği tezine dayanmaktadır. Din, sosyo-ekonomik statü, yaşanılan coğrafya, içinde bulunulan grup, etnik durumlar, mesleki ve dinsel durumlar bireyin oy verme davranışını ve siyasal tercihinin etkilemektedir. İnsan sosyal bir varlık olduğu için içerisinde yaşadığı çevreden etkilenmesi kaçınılmaz bir durumdur. Nitekim bu etki kişinin seçmen davranışını da

yönlendirebilmektedir. Bu nedenle de bir bireyin seçmen davranışını içerisinde bulunduğu çevre kontrol edebilmektedir demek yanlış olmayacaktır.

Şerif Mardin'in Merkez-Çevre adlı çalışması bu konuda Türk siyasi literatürüne girmiş önemli bir çalışmadır. Buna göre; merkezde yer alan seçmenler daha laik, daha eğitilmiş ve modern insanlardan oluşmakta ve bu doğrultuda oy vermektedir. Çevre de yer alan seçmenler ise; daha muhafazakâr, daha eğitimsiz ve dindar seçmenlerden oluşmakta ve bu doğrultuda oy vermektedir. (Aydoğan, a.g.e:99) Şimdilerde ise Şerif Mardin'in merkez-çevre analizi değişmiştir. Bu tezin araştırma bölümü incelendiğinde görülecektir ki merkez ve çevrede yer alan seçmen kitlesi yer değiştirmiştir. Merkezde yer alan seçmen kitlesi daha dindar, daha muhafazakâr daha yerleşmiş düşünceleri olan seçmenlerden oluşmaktadır. Günümüzün çevre seçmeni ise daha laik, daha eğitilmiş, daha geniş bakış açısına sahip bu nedenle salt doğru ya da yanlışları olmayan değişime açık bireylerden oluşmaktadır. Ancak bu konuda daha net ve tarafsız bilgi için her seçmenin ya da her bireyin araştırma bölümünde (s.55) yer alan raporları incelemesi gerekmektedir.

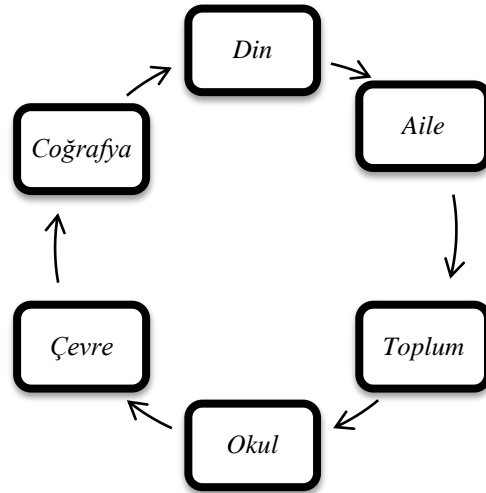
Kışlalı'ya göre ise seçmenlerin oy verme tercihini etkileyen dört ana faktör vardır. Bunlar; güvenlik isteği, saygınlık isteği, duygusal bağlılık, dinsel ve siyasi inançtır. (Kışlalı,2003:229) Ancak bu sayılan faktörler tek başlarına seçmen davranışını anlamak için yeterli olmayacaktır. Çünkü seçmeni sadece Kışlalı'nın bu saydığı ve genel olarak rasyonel olmayan nedenlerden başka rasyonel ve ekonomik nedenlerin de seçmen tercihini etkileyebileceği göz ardı edilmemeli ve unutulmamalıdır. Ama yine de bu maddelerin seçmen davranışını üzerindeki ağırlıklı etkileri olduğu da su götürmez bir gerçekliktir.

Sosyolojik yaklaşımın Türk siyasi tarihimizde uygulamaları bulunmaktadır. Özkan (2010)'a göre Doğru Yol Partisi, Millî Nizam Partisi, Millî Selamet Partisi, Fazilet Partisi, Saadet Partisi ve buna ek olarak günümüzde ise Ak Parti sosyolojik yaklaşımın savunduğu gibi belirli bir grubun yani dindar ve muhafazakâr grubun oylarını alarak siyasi varlıklarını devam ettiren partilerdendir. Bu görüş dinin siyaset ve seçmen davranışı üzerindeki etkisini ifade ettiği için önemlidir. Çünkü geçmişten günümüz toplumuna kadar insan topluluklarında din her zaman baş aktörlerden biri olmuş ve insan ve toplum hayatını şekillendirmiştir. Bu din faktörü insanın yaşayış adabından tutun da siyasi kararlarına kadar uzanan bir yelpazede bireyi etkileyebilmiştir. Hatta bu etki günümüz siyasetçileri tarafından fark edilmeye başlanmış ve din üzerinden de siyaset yapılmaya başlanmıştır. Nitekim 21. Yüzyılı yaşarken bile ülkemiz dini bir grubun darbe girişimiyle (15 Temmuz darbesi kastedilmektedir) karşılaşabilecek kadar dinin etkisini her alanda hissedilmektedir. Özkan

(2010)'ın da verdiği örnekler bu nedenle bu görüşün somut birer yansıması olarak nitelendirilebilecektir. Din ülkemizi geçmişte de şimdide de özellikle siyasi hayatı etkileyebilme gücüne sahip önemli bir argümandır. Seçmen davranışı incelenirken dikkat edilmesi gereken en önemli faktörlerden birinin de kişinin dini inancı olduğu görüşü bu çalışmada önem verilen ve desteklenen bir alan olarak karşımıza çıkacaktır.

Sosyolojik yaklaşıma göre bireylerin oy verme davranışını belirleyen en önemli toplumsal grup ailelerdir. Çünkü aile en sık ve devamlı ilişkinin var olduğu toplumsal grup olması nedeniyle bireyin oy verme davranışını belirlemede önemli bir etkiye sahiptir. (Barut,2005:315'den Aktaran Diker, Aslan, Güllüoğlu,2013:7) Birey doğarken belirli değerlere sahip bir ailenin üyesi olarak yaşamına başlar ve yaşamının geri kalanında da bu aile üyeliğini değerlerini ve inançlarını özümseyerek devam ettirir. Bu özümseme elbette ki kişinin her alandaki tercihlerini etkileyebildiği gibi siyasi tercihlerini de etkileyecektir. Bu nedenle bu görüşe katılmak yanlış olmayacaktır.

Bu yaklaşım seçmenlerin sadece içerisinde bulunduğu sosyal gruba göre oy verdiği düşüncesini savunmuş ancak gruptaki bireylerin farklı tercihlerde bulunabileceğini göz ardı etmiştir. Aynı zamanda bireyin parti politikalarından, liderlerinden, ilkelerinden bağımsız olarak-bunları göz ardı ederek- sadece içerisinde bulunduğu grup doğrultusunda hareket edeceği düşüncesini savunması da eleştirilmiştir

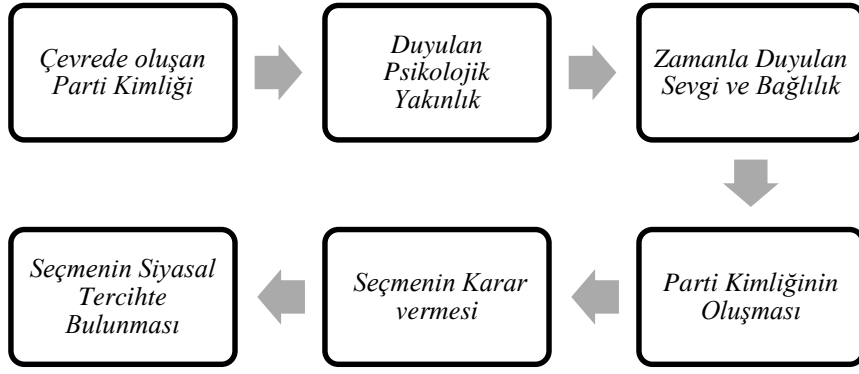
Şekil 2: Sosyolojik modele göre seçmen davranışını etkileyen faktörler

2.4.1.2 Psikolojik Yaklaşım

Sosyo-psikolojik yaklaşım olarak da adlandırılmaktadır. Aynı zamanda bu çalışma Michigan Üniversitesi Araştırmacıları tarafından yapıldığı için Michigan ekolü olarak bilinmektedir. Sosyolojik yaklaşımın aksine toplumdaki gruplara değil bireylere odaklanır. Temeli Campbell ve Arkadaşlarının 1960 yılında çıkardıkları “The American Voters” adlı kitaba dayanmaktadır. Bireyin doğduğu andan itibaren yaşadığı çevrede bir parti kimliğinin oluştuğunu ve seçmenlerin bu parti kimliğine sonsuza kadar (arada farklı partiye oy verseler bile) bağlı kaldığı fikrine odaklanır. İdeoloji ön plandadır. Kişiler oy kullanma yaşına gelmeden siyasetle ilgilenmektedir ve bir siyasi tercihi oluşmaktadır. Birey futbol takımı tutar gibi bir partiyi tutmakta ve o partiye oy vermektedir. Birey kendini parti ideolojisiyle ve kimliğiyle özdeşleştirmekte ve partizan bir tavır sergilemektedir. (Norris,1998:XV’den Aktaran Akgün, a.g.e,78) Burada anlatılan durum artık parti tercihinin bir aşk hatta bir bağlılık düzeyine geldiği aşırı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bireyler kendileriyle partilerini öylesine özdeşleştirirler ki bir kere o partiyi seçerler ve asla geri adım atmazlar. Hep aynı partiye oy vererek hayatlarına devam ederler. Bu nedenle bu bireylerde tek bir seçmen tercihi söz konusudur ve yaşam boyu bu tercih devam ettirilmektedir.

Bu yaklaşımla birlikte “Parti Kimliği” kavramı literatüre girmiştir. Birey çocukluğundan itibaren bir partiye psikolojik yakınlık ve sevgi duymaktadır. Bu sevgi bireyin o partiye oy vermesine sebep olmaktadır. (Kalender,2000,57’den Aktaran Avcı,2016:56-57) Bu nedenle bu bireylerin seçmen tercihini de bu partiye duyduğu aşk yönlendirmektedir. Bir kere benimsenen ve hayat boyu süren bir seçmen davranışı söz konusudur.

Bu yaklaşım 1970’lerden itibaren seçmenlerin parti kimliğinden soyutlanması artık partilere sevgi ve yakınlık duymaması nedeniyle önemini yitirmiştir.

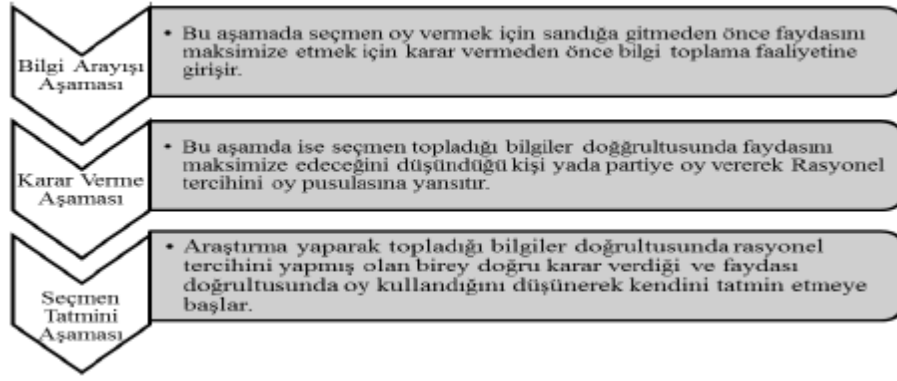
Şekil 3: Psikolojik yaklaşıma göre seçmen davranışı süreci

2.4.1.3 Ekonomik Yaklaşım

“Rasyonel Seçim Modeli” ve “Economic Voting” olarak da adlandırılmaktadır. Seçmenlerin rasyonel bir kararlar çıkarlarına ve amaçlarına en uygun partiye oy verdikleri tezine dayanmaktadır. Rasyonel yaklaşıma göre seçmenler, kendi amaç ve arzuları istikametinde hareket etmekte ve her zaman kendi çıkarları doğrultusunda siyasi karar vermektedir. Rasyonel ya da ekonomik oy verme modelinde parti bağımlılığı sergilemeyen seçmen kitlelerinin, ülkeyi kim daha iyi yönetecekse ona oyumu veririm düşüncesiyle hareket etmeleri düşüncesi hâkimdir. Kitleler rasyonel davranmakta, sosyolojik ve psikolojik etmen ve etkenlerden bağımsız bir tavır sergilemekte bu doğrultuda oy kullanmaktadır. Bu görüşler ışığında insanı bir makine gibi ya da robot gibi duygulardan ve inanışlardan arındırarak sadece akılla ve çıkarlara indirgemektedir. Doğduğu andan itibaren sosyal bir varlık olan insanı çıkarıcı, bencil bir birey olarak ele aldığı için noksanlıkları olan ve insan doğasına aykırı olan bir görüştür. Yanlışlanabilir olduğu ve seçmen davranışını anlamada yetersiz kalacağı kanaatindeyiz.

Diğer yaklaşımların savunduğu manevi değerlerin yerini bu yaklaşımda maddi değerler ve çıkarlar almıştır. Seçmenin çıkarına göre oy vermesi tezine dayanan bu yaklaşım oy vermeyi ekonomiye bağladığı, partinin ideolojisinin, liderinin vb. gibi faktörlerin önemsenmemesi nedeniyle eleştirilere maruz kalmıştır.

Ekonomik yaklaşıma göre oy verme davranışı nasıl bir seyir izlemektedir. Bunun için aşağıdaki tablo incelenebilir.

Şekil 4: Ekonomik yaklaşıma göre seçmen davranışı ve aşamaları

Kaynak: Richard ve Relasuk,2006,8'den Aktaran Temizel,2012)

Rasyonel tercih bireyinde birey; ilk aşamada seçim öncesi deyim yerindeyse bir saha araştırması yapmakta, alternatifleri ve partilerin artılarını ve eksilerini araştırmakta analiz etmektedir. Daha sonra birey yapmış olduğu bu analiz ve incelemeler ışığında bir karar vermekte bu karar doğrultusunda oy kullanmaktadır. En son aşamada ise birey bu tercihten emin olduğu için bir tatmin, bir mutluluk yaşamaktadır.

Sonuç olarak; karmaşık bir yapıya sahip olan seçmen davranışını anlamaya çalışmak için hem ülkemizde hem de Dünyada çalışmalar yapılmıştır. Seçmen davranışı genel çerçevede sosyolojik, psikolojik ve ekonomik yaklaşım başlığı altında sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Bireyin oy verme davranışı sosyolojik yaklaşımda kişinin sosyal çevresine dayandırılırken, psikolojik yaklaşımda bu durum kişinin duygusal bir siyasi tercihinin, bağlılığının olduğu düşüncesine indirgenmiştir. Ekonomik yaklaşımda ise bireyin oy verme davranışı bu irrasyonel nedenlerden arındırarak kişinin çıkarlarına odaklandırılmıştır.

BÖLÜM III

Bu bölümde Türkiye’de 1961 yılından 2019 yılına kadar yapılmış olan referandumlar incelenecektir.

3.TÜRKİYE’DE YAPILAN REFERANDUMLAR

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına göre, TBMM’de anayasa değişikliğinin 330-366 arasındaki milletvekilinin oyuyla kabul edilmesi durumunda referanduma gidilerek, halkın onayına başvurulması gerekmektedir. Türkiye’de referandum uygulamasına çok sık rastlanmamaktadır. Türkiye’de referandumlar bir seçim olmamasına rağmen siyasal bir yarış içerisinde evet-hayır kampanyaları yürütülmektedir. Bu durum referandumda halkın karar vermesini etkilemektedir. (Doğan,2017,5) Bu çalışmada zaten 16 Nisan 2017 referandumu üzerinden bu etkiyi anlama çabasıdır.

Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca 16 Nisan 2017 referandumu da dâhil olmak üzere toplam yedi kez referandum yapılmıştır. Bu referandumlar şu şekildedir;

3.1 1961 Anayasasını Oylamak Amacıyla Yapılan Referandum⁸

“Türk siyasi tarihinin ilk halk oylaması”⁹ olan bu referandumda¹⁰, 1960 darbesinden sonra yönetimi devralan Bu meclis “Kurucu Meclis” olarak adlandırılrsa da “Darbe Meclisi”¹¹ tarafından hazırlanan 1961 anayasası halk oylamasına sunulmuştur. Bu Anayasa’da; çift meclisli bir yasama organı, kişi hakları, sosyal, ekonomik ve siyasi hakların genişletilmesi, Anayasa Mahkemesinin kurulması, üniversitelere ve TRT’ye özerklik verilmesi gibi maddeler yer almıştır. Bu referandumun sonuçları ise şu şekildedir.

Tablo 1: 1961 Yılı Referandum Sonuçları

Sandık Sayısı	56049
Kayıtlı Seçmen Sayısı	12747901
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	10321111

⁸ Bu bölümde yer alan bilgiler ve oranlar <http://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyenin-referandumlar-tarihi/a-38403666> ve <http://www.tuik.gov.tr> adresinden alınmıştır.(Erişim Tarihi:25.05.2017)

⁹ Bu halk oylaması “Demokrat Parti” yöneticileri Yassıda’da yargılanırken yapılmıştır.

¹⁰ Bu referandum 9 Temmuz 1961 tarihinde yapılmıştır.

¹¹ Bu meclis “Kurucu Meclis” olarak adlandırılmaktadır.

Katılım Oranı(%)	%81
Geçerli Oy Sayısı	10282036
Geçerli Oy Oranı (%)	%99,6
Geçersiz Oy Sayısı	39075
Geçersiz Oy Oranı (%)	%4
Evet Oy Sayısı	6348092
Evet Oy Oranı (%)	%61,7
Hayır Oy Sayısı	3933944
Hayır Oy Oranı	%38,3
Kaynak: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/09/20160902M1.htm	

Bu tablo incelendiğinde görülmüştür ki; bu referanduma seçmen yüksek bir katılım göstermiştir.% 61 evet oyu vererek seçmen bu referandumu kabul etmiştir.

3.2 1982 Anayasasını Oylamak Amacıyla Yapılan Referandum¹²

1980 Darbesinden sonra yönetimi devralan “ Milli Güvenlik Konseyi” tarafından hazırlanan 1982 Anayasası'nın ¹³ halkoyuna sunulduğu referandumdur. Bu referandum sıkıyönetim ortamında yapılmıştır. Askeri tedhiş yönetimi altında yapıldığı için oy veren seçmen korku ile karışık tutuklanma ihtimali içinde oy kullanmıştır. Zaten bu da sonuçlara yansımıştır. Aynı zamanda hem bir anayasa oylaması hem de cumhurbaşkanı seçimi referandumudur. Çünkü bu anayasanın birinci maddesinde Kenan Evren'in Cumhurbaşkanı olacağı ibaresi yer almıştır. Bu halk oylamasının sonuçları ise şu şekildedir.

Tablo 2:1982 Yılı Referandum Sonuçları

Sandık Sayısı	82489
Kayıtlı Seçmen Sayısı	20690914
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	18885488

¹² Bu bölümde yer alan bilgiler ve oranlar;
<http://www.milliyet.com.tr/turkiye-nin-referandum-tarihi-mola-3405/?Sayfa=6>,
<http://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyenin-referandumlar-tarihi/a-38403666>
<http://www.tuik.gov.tr> adreslerinden alınmıştır.(Erişim Tarihi:25.05.2017)

¹³ Bu anayasa 1981 yılında hazırlanmaya başlanmış ve 18 Ekim 1982 yılında tamamlanmıştır.

Geçerli Oy Sayısı	18841990
Geçerli Oy Oranı (%)	% 99,8
Geçersiz Oy Sayısı	43498
Geçersiz Oy Oranı (%)	2
Katılım Oranı (%)	% 91,3
Evet Oy Sayısı	17215559
Evet Oy Oranı (%)	% 91,4
Hayır Oy Sayısı	1626431
Hayır Oy Oranı (%)	%8,6
Kaynak: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/09/20160902M1.htm http://www.tuik.gov.tr/Start.do	

Bu referandum halk tarafından kabul edilmiştir ve Kenan Evren Cumhurbaşkanı olmuş ve 1982 Anayasası yürürlüğe girmiştir. Referandumlar genellikle önemli bir konunun halka sunulmasıdır ancak bu referandumda ilginçtir ki sadece referandum içeriği değil bir cumhurbaşkanı seçimi de yapılmıştır. Referandum içeriğinde bir cumhurbaşkanı adayı da yer almıştır. Böylelikle bu referanduma evet diyen seçmen aynı zamanda yeni bir Cumhurbaşkanı da seçmiş olmaktadır. Bu ilginç referandum örneğinin sanırız ki Dünyada başka bir örneği yoktur. Çünkü referandum sadece bir konudan meydana gelmelidir içerisine bir seçim yerleştirilmemelidir.

3.3 1987 Yılı Siyasi Yasakların Kalkması Amacıyla Yapılan Referandum¹⁴

Bu referandum 1982 anayasasının geçici 4.maddesi'nde yer alan ve darbe ile feshedilen meclis üyelerine 5-10 yıl arasında verilen siyasi yasakların kaldırılması amacıyla yapılmıştır. Bu referandum sürecinde Turgut Özal ve ANAP Partisi “Hayır kampanyası“ yürütürken; CHP, MHP, AP, DYP, SHP, MÇP, RP ve MSP “Evet kampanyası” yürütmüştür.

Bu halk oylamasının sonuçları ise şu şekildedir.

¹⁴Bu bölümde yer alan bilgiler <http://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyenin-referandumlar-tarihi/a-38403666> adresinden alınmıştır.(Erişim Tarihi:25.05.2017)

Tablo 3:1987 Yılı Referandum Sonuçları

Sandık Sayısı	98489
Kayıtlı Seçmen Sayısı	26095630
Kullanılan Oy Sayısı	24436821
Katılım Oranı (%)	%93,6
Geçerli Oy Sayısı	23347856
Geçerli Oy Oranı (%)	%95,5
Geçersiz Oy Sayısı	1088965
Geçersiz Oy Oranı (%)	%4,5
Evet Oy Sayısı	11711461
Evet Oy Oranı (%)	%50,2
Hayır Oy Sayısı	11636395
Hayır Oy Oranı (%)	%49,8
Kaynak: : http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/09/20160902M1.htm http://www.tuik.gov.tr/Start.do	

Bu halk oylamasının kabul edilmesi sonucunda; 7-8 yıldır siyasi yasaklı olan Bülent Ecevit, Süleyman Demirel, Alparslan Türkeş, Necmettin Erbakan başta olmak üzere siyasetçilerin siyasi yasakları kaldırılmıştır. O zamana kadar gayri resmi yönettikleri partilerinin başına resmi olarak geçerek aktif siyasete dönmüşlerdir.

3.4 1988 Yılında Yerel Seçimlerin 1 Yıl Erkene Alınması Amacıyla Yapılan Referandum¹⁵

ANAP partisinin “ yerel seçimlerin 1 yıl öne alınması” isteği-önerisi üzerine 25 Eylül 1988 yılında yapılan halk oylamasıdır. 1988 yılında yapılması öngörülen ve planlanan yerel seçimler anayasa mahkemesinin kararıyla 1989 yılına ertelenmiştir. ANAP partisi ise bunun üzerine bu konuda referanduma giderek yerel seçimlerin 1 yıl erken alınarak planlandığı gibi yapılmasını istemiş ve bu isteği halka sunmuştur.

Bu referandumun sonuçları şu şekildedir.

¹⁵<http://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyenin-referandumlar-tarihi/a-38403666> ,
<http://www.milliyet.com.tr/turkiye-nin-referandum-tarihi-mola-3405/?Sayfa=7>(Erişim Tarihi:25.05.2017)

Tablo 4:1988 Yılı Referandum Sonuçları

Sandık Sayısı	100854
Kayıtlı Seçmen Sayısı	26739227
Kullanılan Oy Sayısı	23750873
Katılım Oranı (%)	%88,8
Geçerli Oy Sayısı	22956878
Geçerli Oy Oran (%)	%96,7
Geçersiz Oy Sayısı	793995
Geçersiz Oy Oranı (%)	%3,3
Evet Oy Sayısı	8034933
Evet Oy Oranı (%)	%35
Hayır Oy Sayısı	14921945
Hayır Oy Oranı (%)	%65
Kaynak : http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/09/20160902M1.htm http://www.tuik.gov.tr/Start.do	

Türk referandum tarihinde reddedilen (hayır oylarının evet oylarından yüksek çıktığı) ilk ve tek halk oylamasıdır. ANAP Partisinin yerel seçimleri 1 yıl erken alma isteği halk tarafından reddedilmiştir. Bu referandum yüksek bir katılım oranına sahip olmasına rağmen reddedilen tek halk oylamasıdır. Bu ret kararıyla halk seçim seyrinin değiştirilme girişimlerine sıcak bakmadığını kanaatimizce ifade etmiştir.

3.5 2007 Yılında Cumhurbaşkanını Halkın Seçmesi Amacıyla Yapılan Referandum¹⁶

Türk siyasi tarihinde yapılan beşinci referandumun içeriği; Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, Cumhurbaşkanının görev süresinin 5 yıl olması, Cumhurbaşkanının ikinci dönem de seçilebilmesi, T.C Anayasasının 96. ve 101.maddesinde yapılan

¹⁶<http://www.milliyet.com.tr/turkiye-nin-referandum-tarihi-mola-3405/?Sayfa=7>,
<http://www.tuik.gov.tr> (Erişim Tarihi:25.05.2017)

değişiklikleri¹⁷, milletvekili genel seçimlerinin 4 yılda bir yapılması ile ilgili maddelerden oluşmaktadır. Bu halk oylamasının sonuçları şöyledir.

Tablo 5:2007 Yılı Referandum Sonuçları

Sandık Sayısı	138743
Kayıtlı Seçmen Sayısı	42690252
Kullanılan Oy Sayısı	28819319
Katılım Oranı (%)	% 67,5
Geçerli Oy Sayısı	28167661
Geçerli Oy Oranı (%)	%97,7
Geçersiz Oy Sayısı	651658
Geçersiz Oy Oranı (%)	%2,3
Evet Oy Sayısı	19422714
Evet Oy Oranı (%)	%68,9
Hayır Oy Sayısı	8744947
Hayır Oy Oranı (%)	%31,1
Kaynak: : http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/09/20160902M1.htm http://www.tuik.gov.tr/Start.do	

Türk referandum tarihinde en düşük katılım oranına sahip referandumdur. Seçmenin böylesine düşük bir katılım göstermesinin nedeni referandum içeriğini kabul etmemesi ve bunu sandığa gitmeyerek göstermesi de olabilir. Ya da seçmen içeriğini kabul etse bile başka nedenlerden dolayı sandığa gidememiş de olabilir. Bu konunun araştırılması da ayrı bir inceleme alanını oluşturacaktır. Sonuç olarak ise düşük bir katılım göstermesine rağmen seçmen kabul etmiştir.

¹⁷ Bu değişiklikler meclis seçim döneminin 5 yıldan 4 yıla indirilmesi ve toplantı yeter sayısında yapılan değişikliklerdir.

3.6 2010 Yılında Yüksek Yargıda Değişiklik Yapılması Amacıyla Yapılan Referandum¹⁸

Bu halk oylamasının içeriği; Anayasa Mahkemesi ve HSYK yapısında değişiklik yapılması, Anayasa Mahkemesine “Bireysel Başvuru” hakkı tanınması, askeri yargıda değişikliğe gidilmesi, siyasi partilerin kapatılması ve devlet yardımından men edilmesi gibi konularda karar yeter sayısının arttırılması, Anayasa’da yer alan “Geçici 15. Madde’nin ¹⁹” kaldırılması şeklindedir.

Tablo 6: 2010 Yılı Referandum Sonuçları

Sandık Sayısı	152006
Kayıtlı Seçmen Sayısı	52051828
Kullanılan Oy Sayısı	38369099
Katılım Oranı (%)	%73,7
Geçerli Oy Sayısı	37644037
Geçerli Oy Oranı (%)	%98,1
Geçersiz Oy Sayısı	725062
Geçersiz Oy Oranı (%)	%1.9
Evet Oy Sayısı	21787244
Evet Oy Oranı	%57,9
Hayır Oy Sayısı	15856793
Hayır Oy Oranı (%)	%42,1
Kaynak: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/09/20160902M1.htm http://www.tuik.gov.tr/Start.do	

Bu referandum halk tarafından kabul edilmiştir²⁰

¹⁸<http://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiye-nin-referandumlar-tarihi/a-38403666>,<http://www.ysk.gov.tr> (Erişim Tarihi:25.05.2017)

¹⁹ Bu madde 12 Eylül darbecilerinin yargılanmasını engelleyen maddedir.

²⁰ 26 Maddelik bir değişikliği içeren bu referandum dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından halk oyuna sunulmuştur.

<http://www.milliyet.com.tr/turkiye-nin-referandum-tarihi-mola-3405/?Sayfa=7>

Bu referandumda Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru imkânı verilmesine ihtiyacı duyulduğu açıktır. Bunun sebebi ise Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine giden davaları azaltmaya çalışmaktır.

Sonuç olarak Türkiye’de şimdiye kadar yapılan referanumlara bakıldığında genel itibari ile yüksek katılım oranları gözlemlenmiştir. Halkın referandum yöntemiyle tanışma serüveni kısa olsa da halk bu yöntemi benimsemiştir denilebilir. Halk bu referanumlara giderek görüşünü belli etmiştir. Ve de genel olarak halk referanumları kabul etme eğilimi göstermiştir.

Tablo 7:Referandum ve Oy Oranları

Yıl	Konu	Seçmen Sayısı	Katılım Oranı	Evet Oy Oranı	Hayır Oy Oranı
1961	Yeni Anayasa Referandumu	12.747.901	%81,0	%61,7	%38,3
1982	Yeni Anayasa Referandumu	20.690.914	%91,3	%91,4	%8,6
1987	Siyasi Yasakların Kaldırılması	26.095.630	%93,6	%50,2	%49,8
1988	Yerel Seçimlerin 1 Yıl Erken Yapılması Hakkında Referandum	26.739.227	%88,8	%35,0	%65,0
2007	Cumhurbaşkanını Halkın Seçmesi Temalı Referandum	42.690.252	%67,5	%69,0	%31,0
2010	Yüksek Yargıda Değişiklik Referandumu	52.051.828	%73,71	%57,88	%42,12
2017	Anayasa Değişiklik Referandumu	58.291.898	%85,43	%51,41	%48,59

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/Start.do>

Türkiye de yapılan referandumlar başlatan mercie göre egemen iktidar kaynaklıdır. İktidar tarafından gerekli görüldüğü takdirde halk oylaması yapılmıştır. Halk ise kabul etme eğilimi göstererek bir anlamda iktidarın faaliyetlerini desteklemiş bir nebze de olsa güvenoyu vermiştir denilebilir. Referandumu talep eden iktidarlar genelde istediklerini almış görünmekte sadece 1988 referandumunda durum tersine dönmüştür.

BÖLÜM IV

Bu bölümde 16 Nisan 2017 referandumunu hakkında ayrıntılı bilgiler verilecektir. Ayrıca referandum öncesindeki yaşanan olaylara da değinilecektir.

4. TÜM YÖNLERİYLE 16 NİSAN 2017 ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ REFERANDUM İNCELEMESİ

4.1 16 NİSAN 2017 REFERANDUMU

“Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde” yapılan 7.Referandumdur. “Ülkemizde referandum uygulamasına ilişkin yasal çerçeveyi ağırlıklı olarak; 1982 Anayasası,1961 Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun (Temel Hükümler Kanunu), 1987 Anayasa Değişikliklerinin Halkoyuna Sunulması hakkında Kanun (Referandum Kanunu), 1983 Siyasi Partiler Kanunu oluşturmaktadır.”²¹

Anayasa değişikliği teklifi, Adalet ve Kalkınma Partisi üyesi 316 Milletvekilinin imzasıyla 10 Aralık 2016 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulmuştur. Teklif mecliste 339 oy alınca Anayasamızın 175. Maddesi gereği(Bu maddeye göre 267-330 oy aralığında kabul edilen anayasa değişikliği halkoyuna sunulmak zorundadır) referandumuna sunulmuştur. (Coşkun,2017,6)

11 Şubat 2017 tarihli Resmî Gazetede yayımlanarak halkoylamasına sunulan²² Bu referandumda Anayasada değişiklik yapılmasını öngören 18 Madde halka sorulmuştur. 6771 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu İle mevcut Anayasamızın 69 maddesinde değişiklik yapılması önerisi halkın kararına bırakılmıştır.

Anayasa değişikliği yerine bir “hükümet sistemi değişikliği” yani “Parlamentar Hükümet sistemi” yerine “Türk Tipi Başkanlık Sistemi” “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi” ne geçileceğine dair yoğun tartışmaların yaşanmıştır. ²³ Tür bakımından; kurucu, ihtiyari, onay, egemen güç lehine ve de kontrollü referandum niteliklerini taşımaktadır.(Toptaş,2017;60-61)

²¹ AGİT/DKİHB Sınırlı Referandum Gözlem Heyeti Sonuç Raporu, Varşova,22 Haziran 2017

²² <http://www.anayasa.gen.tr/gozler.htm>. (Erişim Tarihi:29.09.2018)

²³ <http://www.anayasa.gen.tr/suistimalci.pdf> Erişim Tarihi(31.05.17)

Sonuçları ise şöyledi

Tablo 8:2017 Yılı Referandum Sonuçları

Kayıtlı Seçmen Sayısı	58291898
Kullanılan Oy Sayısı	49798855
Katılım Oranı (%)	%85,43
Geçerli Oy Sayısı	48936604
Geçersiz Oy Sayısı	862251
Evet Oy Sayısı	25157463
Evet Oy Oranı	%51,41
Hayır Oy Sayısı	23779141
Hayır Oy Oranı	%48,59
Kaynak: : http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/09/20160902M1.htm http://www.tuik.gov.tr/Start.do	

Halk oylamasıyla birlikte ülkemizde; yasama, yürütme, yargı, seçme ve seçilme konularında değişikliklerin yapılması öngörülmüştür. Ayrıca Anayasamızda aşağıdaki maddelerde²⁴ belirtilen değişikliklerin yapılması halk tarafından kabul edilmiştir.

Madde 1: Anayasamızda “Yargı Yetkisi Türk Milleti Adına Bağımsız mahkemelerce kullanılır” şeklinde yer alan ifade “Bağımsız ve Tarafsız” mahkemelerce kullanılır şeklinde değiştirilmiştir.

Madde 2: Milletvekili sayısı arttırılmış ve 500’den 600 milletvekiline çıkarılmıştır.

Madde 3: Seçilme yaşı 25’ten 18’e düşürülmüştür. Askerlikle ilişkisi olanların başvuramaması öngörülmüştür.

Madde 4: “TBMM ve Cumhurbaşkanlığı Seçim Dönemi” ibaresine yer verilmiştir. Her 2 seçimin de 5 yılda bir ve aynı gün içinde yapılması kararlaştırılmıştır. Süresi dolan milletvekili tekrar seçilebilecektir. Birinci oylamada Cumhurbaşkanlığı seçimi için yeterli oy sağlanamazsa ikinci turda oylama devam edecektir.

²⁴ <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/322749> (Erişim Tarihi:21.05.2018)

Madde 5: Bu madde ile TBMM'nin görev ve yetkileri sıralanmıştır. Bu yetkiler;

- ✓ Kanunları çıkarmak, değiştirmek ve kaldırmak
- ✓ Bütçe ve Kesin hesap kanunlarını çıkarmak
- ✓ Para basmak
- ✓ Savaş ilanına karar vermek
- ✓ Milletlerarası Antlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak
- ✓ Genel ve özel af ilan etmek²⁵
- ✓ Anayasada belirtilen diğer görevleri yerine getirmek.

Madde 6: Bu maddeye göre TBMM'nin Bilgi Edinme ve Denetleme yolları;

- ✓ Meclis araştırması
- ✓ Genel görüşme
- ✓ Meclis soruşturması
- ✓ Yazılı soru olarak tanımlanmıştır.²⁶

Madde 7: Bu madde ile Cumhurbaşkanının partisiyle ilişki kurması yasal hale gelmiştir.

Madde 8: Bu maddeye göre Cumhurbaşkanının "Devlet Başkanı" olarak görev ve yetkileri;

- ✓ Anayasanın uygulanmasını sağlamak
- ✓ Devletin düzenli ve uyumlu çalışmasını sağlamak
- ✓ Kanunları yayımlamak ve tekrar görüşülmek üzere TBMM'ye geri göndermek
- ✓ Kanunların Şekil ve Esas bakımından aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesine iptal davası açmak şeklinde tanımlanmıştır.

Madde 9: Bu maddeye göre Cumhurbaşkanına bir suç işlediği iddiası ile TBMM üye tam sayısının salt çoğunluğu ile soruşturma açılabilecektir.

Madde 10: Bu maddeye göre Cumhurbaşkanı 1 ya da daha fazla yardımcı atayabilecektir. Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması halinde 45 gün içinde Cumhurbaşkanı seçimi yapılacak bu süre içinde de Cumhurbaşkanı Yardımcısı bu makama

²⁵ TBMM üye tam sayısının 5/3 çoğunluğunun kararı ile.

²⁶ Gensoru denetleme yolları arasından çıkartılmıştır.

vekâlet edebilecektir. Ayrıca TBMM seçimlerine bir yıl ya da daha az kalmışsa TBMM seçimleri de yenilenecektir.

Madde 11: Bu maddeye göre TBMM üye tam sayısının 5/3 çoğunluğu ile seçimlerin yenilenmesine karar verebilecektir. TBMM seçimleri ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri aynı gün yapılacaktır. Her ikisinin de görev süresi beş yıldır. Cumhurbaşkanı ikinci kez aday olabilecektir.

Madde 12: Bu madde de Cumhurbaşkanının;

- ✓ Doğal afet
- ✓ Tehlikeli salgın hastalıklar
- ✓ Ağır ekonomik krizler
- ✓ Savaş ya da savaşı gerektirecek bir durumun meydana gelmesi
- ✓ Seferberlik, ayaklanma, kalkışma
- ✓ Şiddet hareketlerinin yaygınlaşması
- ✓ Kamu düzeninin bozulması gibi durumlarda OHAL ilan edebileceği

belirtilmiştir.

Madde 13: Bu madde ile Disiplin mahkemeleri dışında askeri mahkemeler kurulamayacak fakat savaş halindeki askerlerin davalarına askeri mahkemeler bakabilecektir.

Madde 14: Bu maddeye göre “Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’nun adı “Hâkimler ve Savcılar Kurulu” şeklinde değiştirilecektir. Kurulun üye sayısı 13, Daire sayısı ise 2 olarak belirlenmiştir. Kurul başkanı Adalet Bakanıdır. Adalet Bakanlığı Müsteşarı kurulun tabii üyesidir. Üyelerin görev süresi 4 yıldır ve tekrar seçilebileceklerdir.

Madde 15: Bu maddeye göre kamu idareleri ve kamu iktisadi teşebbüsleri dışındaki kamu tüzel kişilerinin harcamalarının yıllık bütçeyle yapılması kararlaştırılmıştır.

Madde 16: Yeni sisteme adaptasyon için uyumlaştırıcı değişikliklere yer verilmiştir.

Madde 17: Bu maddede bir sonraki TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçim tarihi 3 Kasım 2019 olarak belirlenmiştir.

Madde 18: Bu maddeye göre ise yapılması tasarlanan bu değişikliklerinin Cumhurbaşkanının göreve başladığı tarihte yürürlüğe gireceği belirtilmiştir.²⁷

4.1.1 Referandum Öncesi Ulusal ve Uluslararası Siyasi Atmosfer

Söz konusu referandumda seçmen davranışını incelemeyen önce bu referandumun nasıl bir siyasi atmosfer içinde hangi koşullar altında gerçekleştiğine odaklanmak süreci kuşkusuz daha iyi analiz edebilmemizi sağlayacaktır.

4.1.1.1 Referandum Öncesi Yaşanan Uluslararası Gelişmeler

Referandum öncesi ulusal atmosferde ilk olarak Hollanda krizi meydana gelmiştir. Bu olay Türk yetkililer tarafından yapılması planlanan 16 Nisan 2017 referandum konulu toplantının Hollanda Hükümeti tarafından iptal edilmesi ve ardından Türk siyasilerin Hollanda'ya alınmaması sonucu diplomatik krize neden olan durumdur. Aynı şekilde sonrasında Kudüs konusu gündeme gelmiştir. Bu da ilk önce ABD başkanı Donald Trump'ın Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıması, ardından da İslam İşbirliği Teşkilatı'nın Kudüs'ü Filistin'in Başkenti olarak tanıması üzerine yaşanan olaydır. Ardından Suriye krizi patlak vermiştir. Bu kriz ABD'nin Suriye'deki üssü vurması sonucu ABD ve Rusya arasında meydana gelen krizdir. Sonra Kerkük'te asılı olan Irak bayrağının yanına Irak Kürt Bölgesel Yönetimi bayrağının asılması üzerine meydana gelen bayrak krizi yaşanmıştır. Akabinde Mısırda meydana gelen terör saldırıları sonucunda 3 aylık OHAL ilan edilmiş, Kuzey Kore'nin Japon Denizi güzergâhında Füze denemeleri yapması sonucu meydana yeni bir kriz gelmiştir. İsveç'te ve İsrail'de meydana gelen terör saldırıları, Almanya'daki Türk Konsolosluklarına zarf içerisinde toz gönderilmesi sonucu yetkililerin alarma geçmesi olayları yaşanmıştır. Özetle; karışık ve can sıkıcı karamsar bir atmosferde bu referanduma gidilmiştir.

4.1.1.2 Referandum Öncesi Ulusal Atmosfer

Referandum öncesi ülke gündeminde yer alan konular; Referandum maddelerinin tartışılması, referandum konulu evet-hayır mitingleri, FETÖ ile mücadele, 15 Temmuz darbesi ve davaları, terörle mücadele, Hrant Dink ve Oda TV davasında meydana gelen gelişmeler, booking.com tartışmalarıdır.

Referandum öncesinde böylesine iç karartıcı olayların yaşanması referandum sürecini ve illaki seçmenleri de olumsuz etkilemiştir. Zaten bir darbe girişiminden sonra bu

referandumun yapılması bile seçmenin sağlıklı karar vermemesine neden olacak kadar büyük bir sarsıntıdır. Bir de üzerine uluslararası camiada böyle olayların yaşanması seçmenin daha karamsar bir bakış açısıyla daha duygusal oy vermesine neden olmuş olabilir. Tabii ki bunun aksi de mümkündür. Bu açıdan bakıldığında ülkemizin bir darbe girişimi atlatması nedeniyle hassas bir seçmen psikolojisi ortaya çıkmıştır ve seçmen çok da sağlıklı karar verememiştir diyebiliriz. Bu mümkündür. Ancak bir yandan da ülke bütünlüğünü ve geleceğini tehdit eden bir darbe girişiminden sonra ülkenin daha birlik ve daha güçlü bir hal alabilmesi için yani güçlü bir başkana ihtiyaç duyulmuş ta olabilir. Seçmen ülkenin daha hızlı kararlar alarak daha güçlü olması için de bu referandumda evet demiş olabilir. Ya da güçlü bir başkana karşı çıkan yani hayır oyu verenlerin bazılarının karşı çıkmasında asıl sebebi Türkiye'nin kabuğunu kırmasına engel olmak ve Recep Tayyip Erdoğan'ın daha güçlendirecek bu yasal zeminin oluşmasını istememesi de olabilir. Kısaca; halk oylaması öncesi atmosfer ve kanaatimizce de özellikle darbe girişimin seçmen tercihi üzerindeki etkisi oldukça fazladır. Ancak hangi seçmeni ne yönde ya da ne düzeyde etkilediği tartışmaya ve incelenmeye muhtaç bir konudur.

Sonuç olarak; 18 maddeden oluşan ve kanaatimizce en can alıcı maddesi güçlü ve hızlı hareket edebilen bir devlet başkanı teklifini içeren referandum halk tarafından kabul edilmiştir. Halk % 81 gibi yüksek bir katılım göstermiştir. Seçmenin %51'i evet oyu verirken %48'i hayır oyu vermiştir. Yani evet hayır arasındaki fark çok azdır. Çok az bir fark ile kabul edilmiştir. Neredeyse evet oyu veren seçmen kadar bu referanduma hayır oyu veren yani kabul edilmesini istemeyen seçmenler de vardır. Farkın çok az olması ve deyim yerindeyse seçmenin yarısının hayır demesi, yarısından biraz daha fazlasının ise evet demesi ve demokrasi gereği daha fazla olanın geçerli olması nedeniyle kabul edilmiştir. Ancak evet hayır oyları arasındaki farkın çok az olmasının akıllarda bir soru işareti ve şüphe yaratabileceği de bir gerçektir. Her şeye rağmen kabul edilmiştir. Bize düşen ise nasıl kabul edildiğinin ya da hayır oyu veren seçmenin neden kabul etmediğinin araştırmasını ve incelemesini yapmaktır. Bunu anlamaya çalışarak seçmen davranışını bir nebze de olsa aydınlatmaya çalışmaktır. Bunun için ise tezin araştırma ve sonuç bölümünün açıklayıcı ve aydınlatıcı olacaktır.

BÖLÜM V

Çalışmamızın odak noktasını oluşturan bu bölümde referandum ve seçmen davranışı perspektifinde seçilen araştırma şirketi verilerinden hareketle 16 Nisan halk oylaması incelenecektir.

5. 16 NİSAN 2017 REFERANDUM ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN REFERANDUMDA OY VERME DAVRANIŞININ İNCELENMESİ İÇİN BİR ARAŞTIRMA

Tezde 16 Nisan 2017 referandumu hakkında araştırma şirketleri tarafından Türkiye'nin belirli illerinde, belirli sayıda seçmen ile yüz yüze görüşme tekniğiyle halkın tercihini anlamak ve bu tercihin altında yatan sebepleri tespit etmek amacıyla yapılmış anket çalışmalarının verilerinden yararlanılacaktır. Söz konusu referandumda seçmen davranışını belirleyen etmenler araştırma şirketlerinin elde ettiği bulgular neticesinde ele alınacak olup bu bulgulardan hareketle seçmen davranışı açıklanmaya çalışılacaktır.

16 Nisan 2017 Anayasa değişikliği referandumunda seçmen davranışının nedenini ve yönünü anlamlandırmaya, açıklamaya yönelik ülkemizde yıllardır faaliyet gösteren iki farklı kamuoyu araştırma şirketinin yaptığı çalışmalardan yararlanılacaktır. Verilerinden yararlanılacak olan bu kamuoyu araştırma şirketlerinden ilki Konda Araştırma Şirketi diğeri ise Gezici Araştırma Şirketidir. Bu iki araştırma şirketinin seçilmesinin nedeni bu konuda araştırma yapan diğer araştırma şirketlerinden örneklem büyüklüğü, çalışma şekli ve yöntemi, şirket tecrübesi bakımından daha kapsamlı olmaları ve de gerçeğe yakın sonuçlar elde etmiş olmalarıdır. Çünkü bu iki araştırma şirketi söz konusu referandum sonucuna en yakın evet-hayır tahmini yapan anket şirketleri arasında en üst sıralarda yer almaktadır. Konda Araştırma Şirketi 1986 yılında Tarhan Erdem tarafından "Konda Araştırma ve Danışmanlık Şirketi" adı altında faaliyetlerine başlamış, siyasi konular başta olmak üzere birçok farklı alanda kamuoyu araştırmaları yapmış ve gerçeğe yakın tahminler yürütmüş bir şirkettir.

Gezici Araştırma Şirketi ise 2011 yılında Murat Gezici tarafından "Gezici Araştırma ve Danışmanlık Şirketi" adıyla çalışma hayatına başlamıştır.

Bu iki araştırma şirketi de bu çalışmanın konusunu oluşturan referandumda seçmen davranışını incelemek amacıyla 8-9 Nisan 2017 tarihinden farklı örneklem kümeleriyle temel değişkenler ve ek olarak bazı farklı değişkenleri temel alarak anket metoduyla kamuoyu çalışmaları yapmıştır. İlk olarak Konda Araştırma Şirketi 8-9 Nisan 2017 tarihinde

ADNKS verileri temel alınarak 30 il,129 ilçe,199 mahalle ve 3555 hane ile görüşerek bu referandumda seçmen davranışı inceleme araştırması yapmıştır. Gezici Araştırma Şirketi ise yine aynı tarihlerde ADNKS verilerine dayanarak 10 il,34 ilçe 1399 hane ile görüşerek yine aynı amaçla araştırma yapmıştır. Bu araştırma şirketlerinin verilerine göre hata payları; Gezici Kamuoyu Araştırma Şirketinin raporuna göre +/- 2,5 dur. Konda Araştırma Şirketine göre ise çalışmanın hata oranı yüzde 95 güven Aralığında +/-1,7, yüzde 99 güven aralığında ise +/- 2,3 dür. Şirketlerinin elde ettiği verilerden yararlanılarak bir değerlendirme yapılacaktır. Bu tezde kullanılan veriler ve bilgiler bu iki araştırma şirketine aittir.

5.1 ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI

16 Nisan 2017 referandumu ülke gündemini referandum öncesinde ve sonrası süreçte bile oldukça meşgul eden bir konu olmuştur. Çünkü ülkemizin siyasi tarihinde daha önceki dönemlerinde bile çokça tartışılmış, dile getirilmiş olan “Başkanlık Sistemi” konusunu sözde, düşüncede kalmaktan çıkarıp icraat alanı haline getirmiştir.

Ülkemizin siyasi tarihine baktığımızda pek çok siyasetçi ve devlet adamı döneminde de başkanlık sistemi konusu gündeme gelmiş ancak sadece 2017 yılına geldiğinde bu sisteme geçmek için fiili bir adım atılmıştır. Bu yüzden de bu referandum ülke gündemini aylarca meşgul etmiş, üzerinde çok konuşulmuş ve tartışılmış bir konudur.

Ülkenin seçim öncesi nabzını ölçmek ve halkı ve devleti bilgilendirmek kamuoyu araştırma şirketlerinin temel amaçlarından biridir. Yukarıdaki sebeplerden dolayı böylesine gündemde olan bir konuda kamuoyu şirketlerinin seyirci kalması, inceleme yapmaması tabii ki olanaksızdır. Ülkemizde faaliyet gösteren pek çok şirket bu referandumda seçmen tercihini ölçmek amacıyla ülkemizin farklı illerinde her yaş grubunda, her eğitim düzeyinde, her gelir düzeyinde vb. vatandaşlarla görüşmeler yapmıştır. Tezde seçilen iki araştırma şirketi tarafından yapılan incelemelerden yararlanılacak olup bulgular sonucunda bir değerlendirme yapılacaktır.

5.2 ARAŞTIRMANIN MODELİ VE DEĞİŞKENLERİ

Daha önce de değinildiği gibi tezin konusu referandumda seçmen davranışını anlamlandırmak için kamuoyu araştırma şirketlerinin yaptığı çalışmalarından yararlanılacaktır. Bundan dolayı araştırmanın modeli; kamuoyu araştırma şirketleri tarafından ülkenin birçok farklı ilinde farklı sosyal, ekonomik, kültürel vb. özelliklere sahip vatandaşlarla, yüz yüze görüşme metodu ve anket yöntemi kullanılarak elde edilen verilerden oluşmaktadır. Verilerinden yararlanılan araştırma şirketleri seçmen davranışını

ölçmek amacıyla sosyal medya kullanımı, haber izlenen televizyon kanalı vb. gibi çok ayrıntılı ve çeşitli değişkenleri kullanmışlardır. Ancak burada sadece çalışmanın amacına uygun olduğuna inanılan değişkenler baz alınmıştır. Bu tezde başlıca değişkenleri; yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek grubu, ekonomik seviyesi (gelir düzeyi) vb.dir.

5.3 ARAŞTIRMANIN BİLGİ TOPLAMA YÖNTEMİ VE ARACI

Burada kullanılan kamuoyu araştırma şirketi verileri elde edilirken söz konusu referandumda seçmen davranışını ölçmek, anlamak için bilgi toplama yöntemi olarak farklı illerde farklı özelliklere sahip vatandaşlarla yüz yüze görüşülerek, daha önce araştırma konusunda hazırlanmış sorular vatandaşlara yöneltilerek, halkın düşüncesi öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle de bilgi toplama yöntemi; anket metodudur. Bilgi toplama aracını ise; araştırmayı yapan anketörler ve çalışmanın özünü oluşturan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları oluşturmaktadır.

5.4 ARAŞTIRMANIN ANA KÜTLESİ VE ÖRNEKLEME SÜRECİ

Araştırmanın ana kütlesi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan, oy kullanma şartlarını taşıyan ve seçmen kütüğüne kayıtlı olan tüm seçmenlerden oluşmaktadır. Ancak örnekleme ADNKS verilerine yani adrese dayalı nüfus kayıt sistemi verilerine dayanılarak ülkenin belirli illeri temel alınarak oluşturulmuştur. İlk olarak Konda araştırma şirketi 8-9 Nisan 2017 tarihinde ADNKS verileri temel alınarak 30 il,129 ilçe,199 mahalle ve 3555 hane ile görüşerek bu referandumda seçmen davranışı inceleme araştırması yapmıştır. Gezici araştırma şirketi ise yine aynı tarihlerde ADNKS verilerine dayanarak 10 il,34 ilçe 1399 hane ile görüşerek yine aynı amaçla araştırma yapmıştır. Çalışmanın yararlandığı 2 farklı kamuoyu araştırma şirketi çalışmalarında örnekleme olarak toplamda; 40 il, 163 ilçe, 199 mahalle, 4954 hane temel alınmıştır.

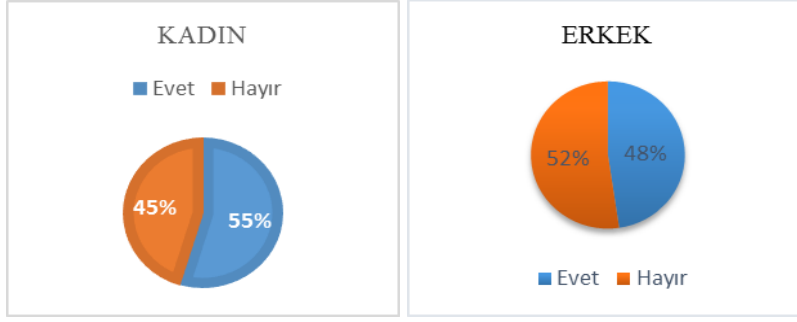
5.5 ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Çalışma kapsamında incelenen seçmen kitlesinin oy verme davranışı; cinsiyet, yaş, meslek, gelir, siyasi tercihi, eğitim durumu açısından incelenmiştir. İnceleme sonucunda elde edilen bulgular açıklanmaya çalışılacaktır.

5.5.1 Referandum Tercihi ve Cinsiyet İlişkisi

Bu araştırma da incelenen seçmen kitlesinin referandum tercihi ve cinsiyet arasındaki ilişkinin analizleri şekil 5²⁸'te gösterilmektedir.

²⁸ Bu şekilde yer alan bilgiler her iki araştırma şirketinin verilerinden hareketle oluşturulmuştur.

Şekil 5: Referandum tercihi ve cinsiyet ilişkisi ²⁹

Yukarıdaki şekillere baktığımızda araştırmadaki kadın seçmenlerin yarısından fazlası “evet” oyu vermiş, geri kalan kadın seçmenler ise referandum tercihini “hayır” yönünde kullanmıştır. İncelenen erkek seçmenlerin ise yarısından fazlası “hayır” oyu verirken geri kalan erkek seçmenler “evet” yönünde tercihini kullanmıştır. Yani kadın seçmenler erkek seçmenlere oranla bir nebze daha evet oyu vermeye yatkındır denilebilir. Kadın seçmen kitlesinin evet-hayır tercihinde ise kendini ev hanımı olarak tanımlayan kadın seçmenler ayırt edici bir rol oynamaktadır. Çünkü evet oyu veren kadın seçmenlerin %54’ü ev hanımıdır. Hayır, oyu veren kadın seçmenin ise sadece %29,8’ i ev hanımlarından oluşmaktadır. Kadınların daha fazla evet dediği ve bu evet diyen kadınların yarısından fazlasının da ev hanımı olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

Doğrudan ev hanımlarının neden evet oyu vermeye daha yatkın olduğunu net olarak bilinmese de etkileyen faktörler hakkında fikir yürütebiliriz. Çünkü karmaşık bir yapıya sahip olan seçmen davranışı tek bir faktörün değil aksine birden fazla faktörün etkisinde kalarak gelişen bir süreçtir. Biz net bir şekilde her bir seçmenin neden evet ya da hayır yönünde oy kullandığını bilemeyiz sadece söz konusu araştırma şirketlerinin raporlarından hareketle seçmenlerin bu tercihlerini etkileyen faktörler hakkında fikir yürütebilmekteyiz.

Ev hanımlarının daha fazla evet oyu vermesinin nedeni kendi tercihleri olabileceği gibi eşlerinin görüşlerinden etkilenmiş olabilirler hatta belki eşlerinden bu konuda açık ya da örtülü bir baskı görmüş de olabilirler. Ya da baskıdan ziyade psikolojik olarak eşlerinin görüşlerinin etkisinde kalmış olabilirler. Çünkü bu etkilenme çalışan kadın seçmende dışarıya açık bir yaşam sürdüğü için daha az olacağından ev hanımlarında bu etki nispeten izole bir yaşam sürdükleri için daha fazla olacaktır. Ek olarak ev hanımlarının daha izole bir

Her 2 araştırma şirketinin verileri de bu yöndedir. Bu nedenle de sadece bu konuda tek bir şekle yer verilmiştir.

²⁹ Burada kullanılan bilgiler ve oranlar Konda Kamuoyu Araştırma Şirketi “16 Nisan 2017 Referandum Barometresi” raporundan Alınmıştır.

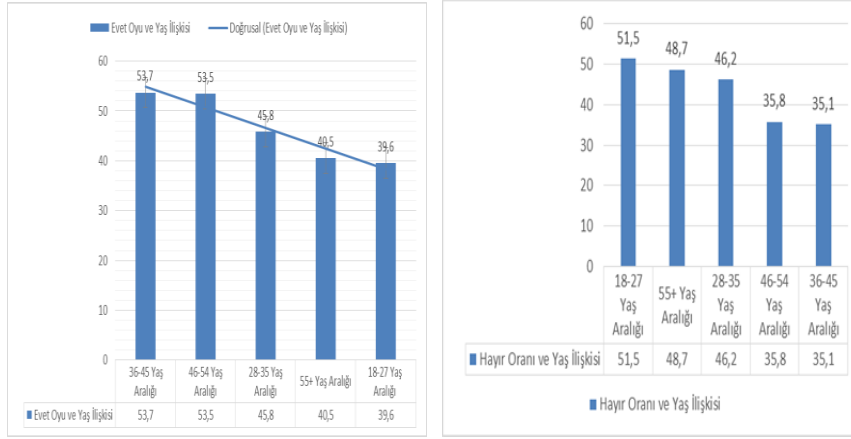
yaşam sürmesi nedeniyle fikirlerinin sadece ev üyelerinin görüşleriyle ya da sosyal medya, TV gibi etmenlerle sınırlandırılması bu mercilerden de etkilenerak evet oyu vermesi de mümkün olmuş olabilir.

Ev hanımları dışındaki diğer kadın seçmenlerin neden evet oyu verdiği de üzerinde durulması gereken bir konudur. En basit etki olarak kadınların erkeklere oranla daha duygusal bir yapıya sahip olmaları evet oyu vermeye yatkın olmaları için bir neden olabileceği gibi duygusallıktan uzak çıkar odaklı bir karar vermiş ya da sadece referandum maddelerinin içeriğini okuyup kendine göre mantıksal bir karar da vermiş olabilirler. Ya da sadece belirli bir parti liderine ya da partiye duyulan sevgi, sempati ya da mevcut bir siyasi kimliği nedeniyle de geri kalan kadın seçmen kitlesi evet demiş olabilir. Bunlar sadece bir tahminden ibarettir tabi ki her bir seçmenin neden evet dediğini bilememekteyiz.

Neden erkek seçmenler bu referandumda hayır demeye daha yatkın olmuştur ? Bu yatkınlığın nedenleri hakkında fikir yürütebiliriz. Yine en basitinden erkeklerin kadınlara oranla daha gerçekçi, duygusallıktan uzak olması erkeklerin mevcut bir siyasi kimliği ya da bir partiye ya da liderine duyduğu bir sempati varsa bile bundan sıyrılıp tarafsız-bir nebze daha akla yatkın karar vermesi- kadınlara oranla daha muhtemel gözükmektedir. Ya da bu duygu-mantık ikileminden farklı bir perspektiften bakacak olursak, artık kadınların da çalışma hayatına girmesi ev ekonomisine katkı sağlaması gerçekliğini dışarıda bırakacak olursak ataerkil bir toplum olmamamız nedeniyle erkeklerin ev geçindirme gayesiyle hangi işi yapıyorsa ve hangi yönde oy kullandığı takdirde daha çok para kazanacağını düşünüyorsa bu yönde oy kullanmış olabilir. Yani rasyonel yaklaşıma göre çıkarları doğrultusunda hareket etmiş olabilir. Elbette ki burada bahsi geçmeyen farklı birçok faktör etkili olmuş olabilir. Ama bir seçmenin davranışını tek bir faktörden ziyade birden çok faktör etkilediği için tek bir neden olmadığı anlaşılmaktadır.

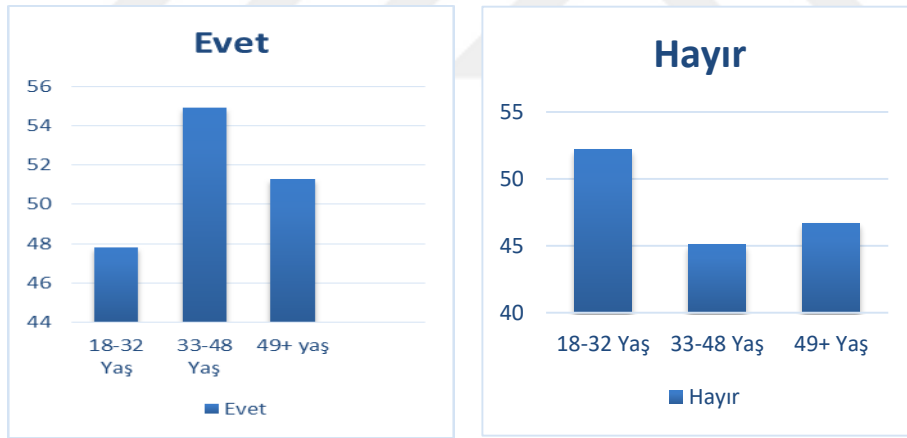
5.5.2 Referandum Tercih ve Yaş İlişkisi

Araştırma da incelenen seçmen kitlesinin referandum tercihi ve yaş faktörü arasındaki ilişkinin analizleri şekil 6-7’de gösterilmektedir.

Şekil 6: Referandum tercihi ve yaş ilişkisi 1³⁰

Yararlandığımız ilk araştırma şirketine ait olan yukarıdaki grafik incelendiğinde bu araştırmanın yapıldığı seçmen kitlesindeki 18-27 yaş aralığındaki seçmenler “hayır” oyu kullanırken, araştırmada yer alan 36-45 ve 46-54 yaş aralığı seçmeni tercihini “evet” yönünde kullanmıştır.

Şekil 7: Referandum tercihi ve yaş ilişkisi 2³¹

Bilgilerinden yararlanılan ikinci araştırma şirketi verilerine göre ise örneklemdaki seçmen kitlesinde “evet” oyu verenlerin çoğunluğu 33-48 yaş aralığındaki seçmenlerden oluşurken, “hayır” oyu veren seçmen kitlesinin çoğunluğu ise 18-32 yaş aralığındaki vatandaşlardan oluşmaktadır.

³⁰ Bu şekilde yer alan bilgiler ve oranlar Gezici araştırma şirketinin 16 Nisan 2017 Referandumu konusunda yaptığı araştırmaya aittir.

³¹ Bu grafikte yer alan bilgiler Konda araştırma şirketine aittir.

Yaş ve evet-hayır oranı arasındaki ilişkiye bakıldığında arada çok büyük farklar yoktur sadece ufak farklılıklar vardır elbette. Örneğin; bu verilerden hareketle gençler hayır oyu vermeye daha yatkındır diyebiliriz. Orta yaş grubu ve yaşlı seçmenler ise evet oyu vermeye daha yatkın olmuştur da denilebilir. Gençlerin neden hayır oyu vermeye daha yatkın olduğu konusunda net bir fikir ileri süremesek de gençlerin yaşları itibariyle daha sorgulayan ve daha enerjik yapıda olmaları nedeniyle, hayatında daha başlarında olmaları nedeniyle hayır oyu vermiş olabilirler. Ya da yaşlıların ve orta yaşlıların daha çok hayat tecrübeleri olması da referandum tercihlerinde etkili olmuş olabilir.

Evet diyen seçmen kitlesinde orta ve yaşlı nüfusun evet oyu vermeye bir nebze daha yatkın olmasının sebebi yaşları itibariyle belirli bir standartları oluşturmuş (iş, ev, aile, borçlar vb.) ve bu standartları bozmak istemedikleri için evet oyu vermeye daha yatkın olmuşlardır da denilebilir. Çünkü genç seçmenlere oranla daha az sorgulayıcıdır demek yanlış olmayacaktır. Ancak tabii ki bu durum net değildir doğrudan şu seçmen bu faktörün etkisinde oy kullanmıştır diyemeyiz. Çünkü bu durumun elbette ki istisnaları olacaktır. Orta yaşta ya da yaşlı seçmenlerin gençlere oranla daha sorgulayıcı davranarak oy vermesi de muhtemeldir. Aynı zamanda gençlerin evet dediği yaşlıların ve orta yaşlıların hayır dediği örnekler de elbette vardır. Ancak tabii ki bu istisnaları göz ardı etmemekle birlikte bu verileri genel bir perspektiften yorumlamaya, yürütmeye çalışmaktayız. Bu nedenle her seçmenin oy vermesinin altında yatan etmen farklı olacağından ve bizim hepsini bilmemiz de mümkün olmayacağından eksikler olması çok normaldir.

5.5.3 Referandum Tercih ve Gelir Düzeyi İlişkisi

Bu araştırmanın örnekleminde yer alan seçmenlerin referandum tercihi ve gelir düzeyi arasındaki ilişkiye ait veriler şekil 8’de yer almaktadır.

Şekil 8: Referandum tercihi ve gelir düzeyi ilişkisi ³²

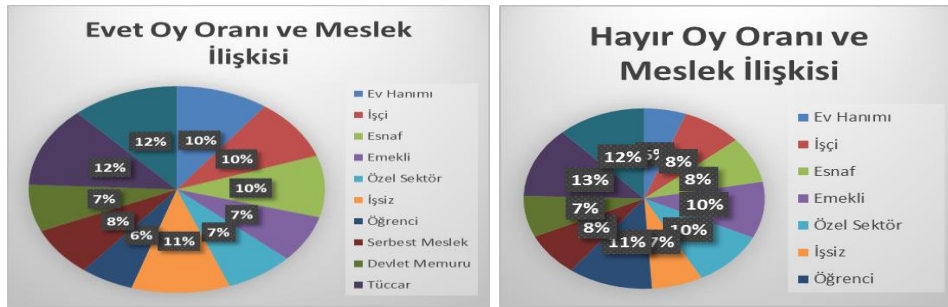
³² Bu şekilde yer alan bilgiler Konda araştırma şirketine aittir.

Şekil 8’deki veriler incelendiğinde görüldüğü üzere; seçmenlerden gelir miktarı diğer gelir miktarına göre nispeten düşük olan seçmenler bu referandum da tercihini “Evet” oyu yönünde kullanırken, nispeten gelir miktarı daha yüksek olan vatandaşlar ise bu referandumda tercihini “hayır” yönünde kullanmıştır denilebilir. Seçmenlerin aylık gelir miktarıyla evet tercihi arasında bir orantı kurulduğunda bu iki faktör arasında ters orantı bağlantısı ortaya çıkabilmektedir. Çünkü şekilden de anlaşılacağı üzere gelir düzeyi arttıkça evet oy oranlarının azaldığı sonucuna ulaşılabılır. Gelir düzeyi arttıkça da hayır oyu verme oranı da artmıştır denilebilir.

Bu referandumda evet hayır tercihi sadece seçmenin gelirine bağlı olmasa bile gelir düzeyinin azlığı ya da nispeten çokluğu seçmenin tercihini etkilemiştir diyebiliriz. Çünkü gelir düzeyi az olan bir seçmenin geçim sıkıntısı gibi problemleri varken hangi yönde oy kullanırsa daha iyi bir yaşam sürecine inanıyorsa oy yönde oy kullanmış olabilir. Yani gelir düzeyi düşük olan bir seçmen daha rahat bir yaşam sürme hayaliyle oy kullanmış olabilir. Geçim sıkıntısı yaşamayan aksine yüksek geliri nedeniyle rahat bir yaşam süren seçmen ise ekonomik problemi olmadığı için daha özgür karar vermiştir de denilebilir. Tek başına seçmen tercihini etkileyemese de gelir düzeyinin az ya da çok olması kişinin referandumda evet mi yoksa hayır oyu mu vereceğini etkilemiştir demek yanlış olamayacaktır.

5.5.4 Referandum Tercihi ve Meslek İlişkisi

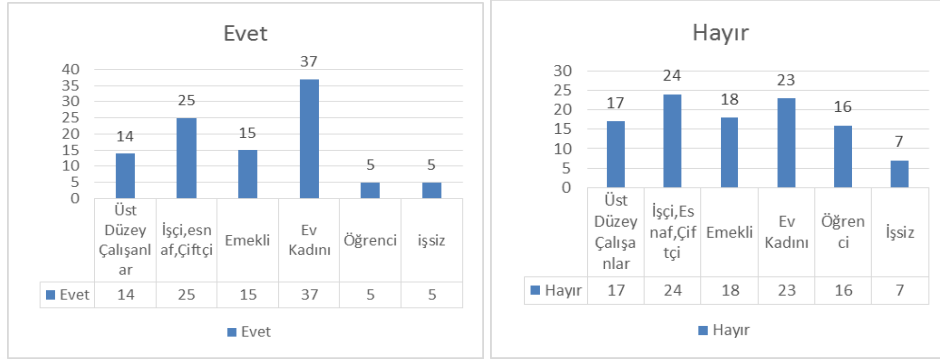
Bu çalışmada yararlanılan araştırma şirketlerinden alınan verilere göre referandum tercihi ve meslek faktörü arasındaki ilişkiyi anlatan ilk araştırma şirketine ait olan veriler şekil 9-10’da yer almaktadır.

Şekil 9: Referandum tercihi ve meslek ilişkisi 1 ³³

³³ Bu şekilde yer alan veriler Gezici araştırma şirketine aittir.

Şekil 9'daki veriler incelendiğinde görülmektedir ki tüccarlar, çiftçiler, işsizler ve ev hanımlarının çoğu evet oyu verirken, öğrenciler, serbest meslek çalışanları, emekliler ve özel sektör çalışanlarının çoğu ise hayır oyu kullanmıştır.

Şekil 10: Referandum tercihi ve meslek ilişkisi 2³⁴

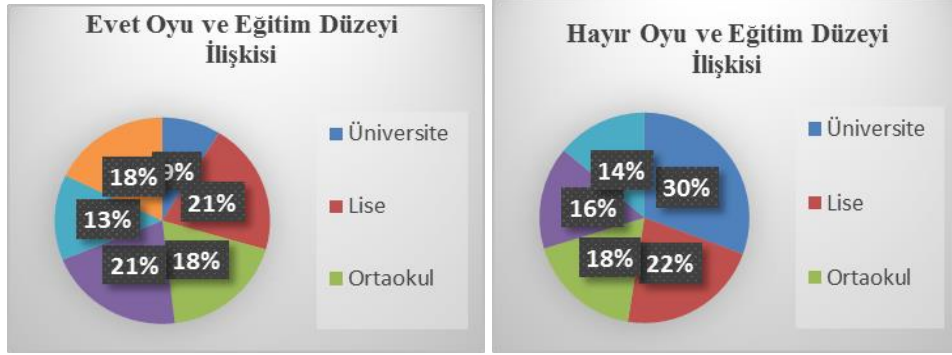
Şekil 10'daki Gezici Araştırma Şirketine ait veriler incelendiğinde görülmektedir ki referandumda evet oyu verenlerin çoğunluğu ev kadını, işçi, esnaf ve tüccarlardan oluşurken, hayır oyu verenlerin çoğunluğunu yine işçi, esnaf, çiftçi, ev kadınları oluşturmaktadır ancak bu iki grafik arasındaki temel fark üst düzey çalışanlar oluşturmaktadır. Üst düzey çalışanların çoğunluğu tercihini hayır yönünde kullanmışlardır bu referandumda.

Üst düzey çalışanların yönetici oldukları ve insan faktörünü yönettikleri için yönetim konusunda daha sorgulayıcı bir tavır sergileyip hayır oyu vermiş olmaları muhtemeldir. Memurlar ise bir nebze daha hayır oyu vermişlerdir bunun nedenini referandum sonucu evet ya da hayır da çıksa hayatlarında ya da standartlarında bir değişiklik olmayacaktır. Farklı nedenlerden dolayı da hayır oyu vereleri olasıdır. İşsizlerin, emeklilerin ve öğrencilerin mevcut durumlarından (Burslar, emekli ve işsizlik maaşları, sosyal haklar vb.) memnun olmaları da bu duruma neden olmuş olabilir. Çiftçilerin, tüccarların evet oyu vermeye daha yatkın olmasının sebebi ise mevcut durumdan yani verilen teşviklerden, yardımlardan memnun olmaları ya da belirli bir standart oluşturmuş ve bu standartları bozmak istememeleri de olabilir. Bu konuda seçmenin neye göre oy verdiğini tam olarak bilememekle birlikte verilerden hareketle yorum ya da tahmin yapabilmekteyiz.

³⁴ Bu şekilde yer alan veriler konda araştırma şirketine aittir.

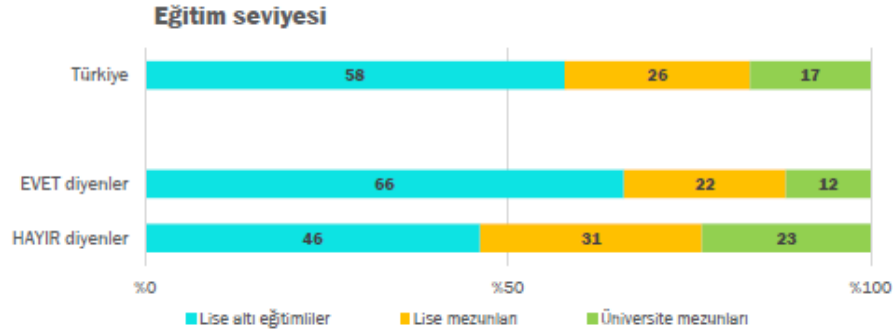
5.5.5 Referandum Tercih ve Eğitim Düzeyi İlişkisi

Referandum tercihi ve eğitim ilişkisine ait veriler şekil 11’de gösterilmektedir.

Şekil 11: Referandum tercihi ve eğitim düzeyi ilişkisi 1³⁵

1. araştırma şirketine³⁶ ait şekil 11’teki veriler incelendiğinde görülmektedir ki eğitim düzeyi olarak lise ve altı mezunlar (ilkokul, ortaokul) genellikle referandumda evet oyu verirken, lise ve üzeri eğitim mezunları ise tercihini hayır yönünde kullanmaktadır.

Şekil 12: Referandum tercihi ve eğitim düzeyi ilişkisi 2³⁷

2. araştırma şirketine ait olan bu şekilden de anlaşılacağı üzere evet oyu verenlerin yarısından fazlası eğitim seviyesi açısından lise ve altı mezunlardan oluşmaktadır. Hayır, oyu veren seçmen kitlesinde ise lise ve üniversite mezunları daha fazladır denilebilir. Ancak yine de evet hayır tercihi ile eğitim düzeyi arasındaki ilişkide değişiklikler çok fazla değildir.

³⁵ Bu grafikte yer alan bilgiler Gezici araştırma şirketine aittir.

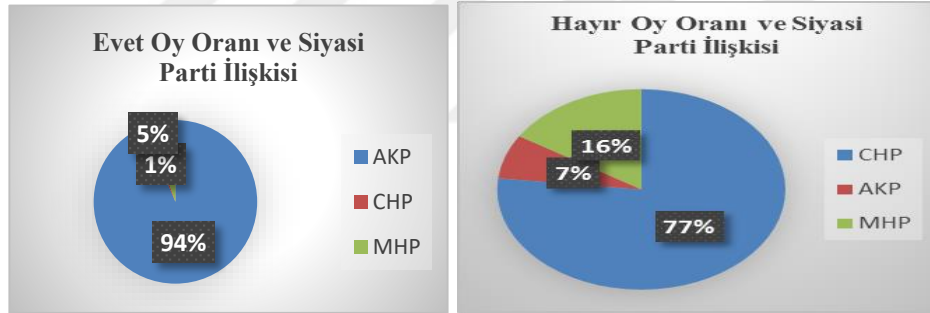
³⁶ Bu çalışmada 1. Araştırma şirketi denildiğinde bahsedilen Konda Araştırma Şirketidir. 2. Araştırma Şirketi Denildiğinde ise kastedilen Gezici Araştırma Şirketidir.

³⁷ Bu grafik Konda araştırma şirketi 16 Nisan 2017 Halk Oylaması Barometre Raporuna aittir.

Genel olarak hayır oyu verenler daha eğitilidir ya da evet oyu verenler daha az eğitilidir denilebilir ancak net değildir. Çünkü verilere göre evet oyu verenlerin %12'si üniversite mezunu seçmenlerden oluşmaktadır. Hayır diyenlerin yarısına yakını da lise ve altı eğitim mezunudur. Bu nedenle kişinin diplomasından ziyade kendini yetiştirme düzeyiyle alakalı olabileceği gibi, bir bireyin eğitim seviyesi yüksek olsa bile ülkenin daha iyi bir konuma geleceğini düşündüğü için evet oyu vermiş ya da tam tersi ülkenin daha kötüye gideceğini düşündüğü için de hayır oyu vermiş de olabilir. Eğitim seviyesi düşük ya da yüksek olsun bir bireyin görüşü her zaman eğitimiyle bağlantılı da olmayabilir. Belki de birey eğitiminden değil başka faktörlerden etkilenmiş te olabilir. Bu nedenlerin hepsi mümkün olabileceği gibi bilmediğimiz faktörler de mümkündür. Bu faktörlerin ne olduğu ve ne kadar etkili olduğu da ayrıca incelenmesi gereken alanlardır.

5.5.6 Referandum Tercih ve Siyasi Parti İlişkisi

Referandum tercihi ve seçmenin bir önceki seçimlerde hangi partiye oy verdiği, hangi partiyi benimsediği arasındaki ilişkiye ait araştırma verileri şekil 13'te gösterilmektedir.

Şekil 13: Referandum tercihi ve siyasi parti ilişkisi 1³⁸

1. araştırma şirketine ait verileri gösteren şekil 13 incelendiğinde görülmektedir ki evet oyu veren seçmenin neredeyse tamamına yakını AKP seçmeninden oluşmaktadır. Hayır oyu veren seçmenin yine %77 si CHP seçmeninden oluşmaktadır.

³⁸ Bu veriler Konda araştırma şirketine aittir.

Şekil 14: Referandum tercihi ve siyasi parti ilişkisi 2³⁹

İkinci araştırma şirketine ait veriler incelendiğinde görüldüğü gibi evet oyu veren seçmenin yarıdan fazlası AKP seçmeninden ,hayır oyu veren seçmenin %70'ini CHP+HDP seçmeni oluşturmaktadır.⁴⁰

Bu verileri incelediğimizde 16 Nisan 2017 referandumda seçmenin ağırlıklı olarak mevcut siyasi kimliğine ve bu kimliğin bu referandumda evet yada hayır cephesinde yer almasına göre oy vermiş olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü verilerden de anlaşıldığı gibi evet cephesinde yer alan en etkili siyasi partinin AKP olması ve evet diyenlerin yarısından fazlasının da AKP seçmeni olması elbette ki tesadüf değildir.AKP seçmeninin hepsi olmasa da istisnaları olabilse de büyük çoğunluğu partisinin evet demesi nedeniyle evet oyu vermiş olabilir. Hayır oyu veren seçmenlerin ise daha çok CHP,MHP,HDP seçmeni olması yani hayır cephesinde yer alan parti seçmeni olması ve bu seçmenleerin hayır oyu vermesi de tesadüf değildir. Sonuç olarak istisnaları olmakla ve net olmamakla birlikte bu referandumda seçmenlerin oy tercihini siyasi kimlikleri etkilemiştir diyebiliriz. Tabii ki belirli bir partinin üyesi olmasına rağmen bu referandumda oy kullanmamış ya da kararsız kalmış seçmenler de olabilir. Tabiki tek başına bu faktör etkili olmuş diyemeyiz ancak seçmenin tercihini etkilemiş olabilecektir.

5.6 ARAŞTIRMANIN SONUÇLARI

Bu çalışmada 16 Nisan 2017 referandumu konusunda iki anket şirketi tarafından belirli büyüklükte örneklemeler üzerinde yapılmış araştırma verileri incelenmiştir. Bu verilerden hareketle Anayasa değişikliği referandumunda seçmenin nasıl davrandığı, nasıl karar verdiği, ne nedenle ne şekilde oy verdiği bu araştırma şirketlerince yapılmış çalışmalar doğrultusunda değerlendirilmiş aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

³⁹ Bu veriler Gezici araştırma şirketine ait verilerdir.

⁴⁰ Aynı zamanda kararsız seçmenin çoğunluğu da tercihini Hayır yönünde kullanmıştır.

Eğitim seviyesi ve evet-hayır tercihi arasından bir bağlantı vardır denilebilir. Eğitim düzeyi bakımından lise ve altı mezunlar çoğunlukla tercihini Evet oyu yönünde kullanırken, Hayır oyu verenlerin çoğunluğunu ise lise mezunları ve üniversite mezunları oluşturmuştur. Buradan hareketle hayır oyu veren seçmenlerin daha eğitim düzeyi yüksek bireyler olduğu sonucuna varılabilmektedir. Kişinin eğitim seviyesiyle evet-hayır oyu arasında da görülen bir ilişki göze çarpmaktadır. Bu ilişkiye göre nispeten daha düşük eğitim düzeyine sahip bireyler evet oyu vermeye daha yatkın olmuşken yine nispeten daha yüksek eğitim düzeyine sahip bireyler hayır oyu vermeye daha yatkın olmuştur diyebilmekteyiz.

Evet, oyu verenler genellikle ülkenin daha da güçleneceği, daha iyi bir konuma geleceği düşüncesiyle oy kullandığını belirtirken, Hayır oyu verenlerin çoğunluğu ise başkanlık sisteminin demokrasiye zarar vereceğini düşündükleri için hayır oyu verdiklerini belirtmişlerdir. Bu algıyı daha iyi yönetemediği anlaşılan muhalefet referandumu kaybetmiştir.

Ev hanımları, işçi ve esnaflar çoğunlukla evet oyu verirken, memurlar, müdürler ve öğrenciler genellikle hayır oyu vermiştir. Aynı zamanda bu referandumda gençler (18-35) hayır oyu verirken, orta yaşlılar (36-54) genellikle evet oyu vermiştir.54+ yaşlı seçmen kitlesi ise tercihini hayır oyu yönünde kullanmışlardır.

Kadın seçmenler evet-hayır tercihi konusunda ikiye bölünmüş ve evet oyu veren seçmenlerin önemli bir bölümü ev hanımlarından oluşmuş, erkek seçmenlerin yarıdan fazlasının ise tercihini hayır yönünde kullandığı görülmüştür.

Evet oyu veren seçmen kitlesinin çoğunun 2000 TL ve altı gelire sahip olduğu, hayır oyu veren seçmenlerin çoğunluğunun ise 2000 TL ve üzeri bir gelire sahip oldukları gözlemlenmiştir. Yani 2000 TL gelir altına sahip olanlar daha yüksek gelir hayaliyle evet demekte, hayır diyenler gelirlerinin ve mevcut durumlarının bozulmaması için hayır demektedir denilebilir.

Seçmen davranışı mevcut siyasi parti tercihi bağlamında incelendiğinde elde edilen verilerden görülebileceği üzere evet oyu veren seçmenlerin neredeyse tamamına yakını AKP seçmenidir. Bu seçmenler 1 Kasım 2015 genel seçimlerinde de oyunu AKP'ye vermiş seçmenlerden oluşmaktadır. Evet, oyu veren seçmenler homojen bir yapıya sahiptir. Ancak oyunu hayır yönünde kullanan seçmenler heterojen bir yapıya sahiptir. Çünkü ağırlıklı olarak CHP, HDP ve kararsız seçmenler hayır oyu vermiştir. Ancak tabii ki herhangi bir siyasi kimliği olmasına rağmen bu referandumda oy kullanmamış ya da kararsız kalmış

seçmenlerde vardır bunlarda unutulmamalıdır. Ancak sadece oy kullanan seçmenler üzerinden bir değerlendirme yapılmaya çalışılmaktadır.

Değerlendirmelerden hareketle 16 Nisan 2017 Anayasa değişikliği referandumunda hem evet hem de hayır oyu veren seçmen kitlesi duygusal bir bakış açısıyla ve parti kimlikleri nedeniyle oy kullanmıştır diyebiliriz. Elbette ki bunun istisnaları olabilecektir bir seçmenin parti kimliğinden sıyrılıp oy vermesi de muhtemeldir ancak genel tablo bu şekilde olmuştur.

Ancak tabi ki bu net bir düşünce değildir. Tek tek hangi seçmenin hangi nedenden ötürü evet hayır oyu verdiğini saptamak maalesef çok mümkün değildir. Bu nedenle araştırma şirketlerinin bu konudaki verilerine dayanarak genel çerçevede bir seçmen analizi yapılmaktadır. Tabi ki çizdiğimiz genel çerçevenin dışına çıkan örnekler de vardır. Örneğin; genel çerçeve olarak evet oyu veren seçmenin daha eğitim seviyesi düşük bireylerden oluştuğunu ifade etsek de eğitim seviyesi yüksek seçmenler de daha güçlü bir ülke için ya da başka bir nedenden ötürü evet oyu vermiş olabilir. Bunun tam tersi de olmuş olabilir yani genel çerçevede hayır oyu veren seçmenin eğitim seviyesinin yüksek olduğunu söylesek te -tabi ki bunun söz konusu araştırma şirketlerinin raporlarına dayanarak söylemekteyiz- hayır oyu veren bir seçmenin de daha düşük bir eğitim seviyesine sahip olması da muhtemeldir. Aynı zamanda eğitilmişlerin beyinlerinin zehirlendiği şeklinde bir iddia ya da AKP'nin eğitim dünyasına nüfuz edemediği iddiası da vardır. Bunun yanı sıra AKP'nin mesajını fakirlerin daha iyi anladığı gibi birçok iddiada söz konusudur. Bu kadar farklı iddia ve düşüncelerin olması bile bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Özetle tezde çizilen evet hayır oyu veren seçmen profilinin araştırma şirketlerinin raporlarına dayanan genel bir çerçeve olduğu bu nedenle de her bir seçmenin oy verme nedenini kapsayamamaktadır. Sadece genel bir çerçevede referandum seçmenin davranışı aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Raporlara dayanarak hayır oyu veren seçmenler ise evet oyu veren seçmenlere göre daha eğitilmiş, daha bilgi gerektiren mesleklerde çalışan, genç ve yaşlı seçmenlerden ve referandum konusunda daha bilinçli bireylerden oluşmuştur diyebiliriz. Tabi ki burada eğitilmişlerin eğitim sırasında yanlış yönlendirildikleri iddiası da söz konusudur. Ancak ana hatlarıyla evet ve hayır oyu veren seçmenlerin sosyolojik ve psikolojik yaklaşıma göre hareket ettiğini ancak hayır oyu veren seçmenlerin daha eğitim düzeyi yüksek olduğu için bir nebze daha bilinçli ekonomik yaklaşıma göre oy kullandığını söylemek net olamamakla birlikte mümkün olabilir. Ancak yine de hem hayır oyu hem de evet oyu veren seçmen kitlesinin de taraflı ve duygusal parti sadakatine göre hareket etmiştir demek mümkündür.

Bulgulardan hareketle evet oy oranının daha yüksek çıkması nedeniyle referandum kabul edilmiştir ancak seçmen kitlesi evet ve hayır oyu veren vatandaş profilinden hareketle farklı faktörlerin (siyasi parti tercihi, duygusal bağlılık vb.) evet oyu vermişlerdir bu nedenle de hipotez 1 doğrulanmıştır denilebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Demokrasi kavramının tarihi Eski Yunana kadar dayanmaktadır ve yarı doğrudan demokrasi yönteminin en önemli araçlarından biri referandumdur. Referandum kavramı halkı ilgilendiren önemli konularda Anayasa değişikliği, Yasaların değişikliği ya da kabulü gibi konularda halkın evet ya da hayır şeklinde görüşünü alıp bu doğrultuda değişiklik yapmak ya da yapmamaktır. Referandum uygulaması Dünyada çoğu ülkede uygulanmaktadır ve kökleri Eski Yunana kadar dayansa da ilk örneklerine ABD’ de ve İsviçre’de rastlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi boyunca toplam 7 adet referandum yapılmış ve bu referandumlardan biri hariç hepsi halk tarafından kabul edilmiştir.

Bir ülkede referanduma yüklenen değer ve sorumluluk o ülkenin demokratiklik seviyesiyle doğru orantılıdır. Aynı zamanda referandumun ne kadar amacına uygun işletilebildiği ile de yakından ilişkilidir. Gerçekten halk iradesine önem veren bir iktidarın ülkeyle ilgili hayati öneme sahip konularda son sözü halkın kararına bırakması kadar demokratik başka bir siyasi araç düşünülemez. Bu açıdan ülkeyi ilgilendiren hayati öneme sahip konularda halkın karar vermesi referandum uygulamasını son derece işlevsel bir hale getirmekte ve bu da referandumu demokratik yönetimlerin -ya da demokratik olduğunu iddia eden yönetimlerin- mihenk taşı haline getirmektedir.

Amacına uygun olarak işletilen referandumlarda halka objektif bir şekilde referandum içeriği hakkında bilgi verip, halkı yönlendirmeden özgür ve tarafsız bir referandum ortamında bu demokratik sürecin yönetilmesi son derece önemlidir.

Böylesine tarafsız, özgür, şeffaf bir ortam da halk referandumda daha doğru karar verecek elbette ülke daha demokratik bir hale gelecektir. Ancak halk manipüle edilerek, yanlış yönlendirilerek, bilgi kirliliği ve karmaşası oluşturularak ya da halkın bazı hassas noktalarını (vatan sevgisi vb. gibi) hedef alarak buradan bir propaganda yürüterek halkın düşüncesini etkilemek referandumun demokratikliğini çürütecektir. Halkın yanlış karar vermesine neden olacaktır. Böylesine bir referandum ortamında son söz halka bırakılmış olsa da demokratik olup olmadığı tartışılır hale gelecektir. Demokratik yönetimlerde

amacına uygun bir referandum sürecinin işleyebilmesi için halka ve hükümete önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir.

Bu süreçte Hükümetin görevi; özgür, tarafsız, şeffaf, halkı yeterince bilgilendirerek amacına uygun bir referandum zemini ve atmosferi oluşturmaktır. Yani halkı herhangi bir noktada yönlendirmeye çalışmadan halkın özgür iradesini ortaya koyabileceği bir referandum ortamı yaratmaktır.

Halktan beklenen ise referandum uygulamasının halkın lehine işleyebilmesi için oy kullanacak vatandaşların bu konuda bilgili ve yaptığı şeyin farkında olması yani bilinçli olması şarttır. Vatandaş referandumunu oylarken söz konusu referandum içeriği konusunda bilgili olmalı ve de ülkesi için doğru olduğuna inandığı şekilde oy vermelidir. Bilgisiz bir şekilde körü körüne parti tercihi ya da lider sevgisi vb. gibi şeyler yüzünden yanlış bir karar vermemelidir. Parti kimliğinden sıyrılarak, bilgisi ve özgür iradesiyle oy vermelidir. Ancak bu şartları sağladığı sürece bir referandum demokratik nitelik kazanabilecek, ülkenin demokratiklik değerini katlayabilecektir.

Türkiye’de yapılan referandumlar genellikle darbe sonrası ya da siyasi baskılar sonucunda vb. nedenlerle yapılmış olduğu düşünüldüğünde böylesine demokratik, tarafsız, şeffaf bir referandum ortamının olmadığı başta AGİT raporu olmak üzere başka kaynaklarda da belirtilmiştir. Evet oyu verenlerin devleti ve hükümeti koruma içgüdüğü ile oy verdiği düşünülebilir. Bu referandumların çoğunda evet oyu çıksa bile ne kadar amacına ve kurallara uygun bir referandum süreci yürütüldüğü tartışılmaktadır. Ülkemizde yapılmış referandumlarda yüksek katılım oranları gözlenmiş halk genel olarak referandumları evet oyu vererek kabul etme eğiliminde olmuştur.

Seçmen davranışı konusunda yapılan çalışmalar seçimler ve oy verme davranışları konusunda yoğunlaşmıştır ve ilk çalışmalar 1910 yılında başlamış ve günümüze kadar giderek artan bir ölçüde devam etmiştir. Seçmen davranışını açıklamaya yönelik ülkemizde ve Dünya’da farklı çalışmalar yapılmıştır ve çalışmalardan hareketle farklı seçmen davranışı yaklaşımı ön plana çıkmıştır. Yaklaşımlardan ilki psikolojik yaklaşımdır. Bireyin doğduğu andan itibaren yaşadığı çevrede bir parti kimliğinin oluştuğunu ve seçmenlerin parti kimliğine sonsuza kadar (arada farklı partiye oy verseler bile) bağlı kaldığı fikrine odaklanır. Yani ideoloji ön plandadır; kişiler oy kullanma yaşına gelmeden siyasetle ilgilenmektedir ve bir siyasi tercihi oluşmaktadır. Birey futbol takımı tutar gibi bir partiyi tutmakta ve o partiye

oy vermektedir. Birey kendini parti ideolojisiyle ve kimliğiyle özdeşleştirmekte ve partizan bir tavır sergilemektedir

Seçmen davranışı konusundaki bir diğer yaklaşım ise sosyolojik yaklaşımdır. Columbia ekolü olarak da bilinen bu yaklaşım 1940lı yıllardaki batıdaki araştırmaların temel yaklaşımı haline gelmiştir. Bu yaklaşım bireye değil toplumsal gruplara odaklanır. Yaklaşımına göre seçmen davranışının ana belirleyicisi toplumdaki sosyal bölünmedir. Seçimlerde bu sosyal bölünmenin somut halidir. Seçmenler içerisinde yer aldıkları sosyal grupların çıkarları doğrultusunda hareket ederler. Oy verme eylemini bu amaç doğrultusunda bir araç olarak kullanırlar.

Seçmen davranışı konusundaki son yaklaşım ekonomik yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre ise seçmenler çıkarları ve amaçları doğrultusunda tarafsız bir şekilde diğer sosyolojik, psikolojik faktör ve etkilerden sıyrılarak hareket etmektedir.

2017 yılının 16 Nisan'ında yapılan Referandumda seçmenin oy verme davranışını konusunda farklı görüşler gündeme gelmiştir. Bu görüşlere göre ise seçmen rasyonel bir yaklaşım sergileyerek parti sadakatine bağlı kalmadan mevcut parti kimliğinden bağımsız olarak referandumun içeriğine göre mi oy verdiği yoksa körü körüne partiye mi oy verdiği konusu tartışılmaya başlamıştır. Bu çalışmanın temel problemi de bu olmuştur ve seçilen iki araştırma şirketi tarafından yapılmış kamuoyu araştırma sonuçları incelenmiş, bu verilerden hareketle belirli sonuçlar elde edilmiştir.

16 Nisan 2017 Anayasa değişikliği referandumu konusunda bu araştırmalardan elde edilen veriler incelendiğinde görülmüştür ki evet oyu veren seçmen kitlesi daha duygusal, daha eğitim seviyesi düşük, daha az gelire sahip, orta yaştaki seçmenlerden ve genel seçimlerde tercih ettikleri parti nedeniyle bu yönde oy kullanmış vatandaşlardan oluşmaktadır. Hayır, oyu veren seçmenler ise evet oyu veren seçmenlere göre daha eğitimli, daha bilgi gerektiren mesleklerde çalışan, genç ve yaşlı seçmenlerden ve referandum konusunda daha bilinçli bireylerden oluşmaktadır denilebilir. Ancak daha önce de vurguladığımız gibi bu çalışmada amaç söz konusu referandumdaki seçmen davranışını anlamaya çalışmak ve bu konuya bir aydınlık kazandırmaktır. Bunun içinde bu çalışmada Gezici ve Konda araştırma şirketlerinin çok sayıda seçmenle yaptığı araştırmalardan ve raporlardan yararlanılmaktadır. Bu raporlardan hareketle genel bir seçmen profili çerçevesi çizerek anlamaktır amaç. Tek tek hangi seçmenin neden evet ya da hayır oyu verdiğini saptamak mümkün olmadığı için genel kanının ne yönde olduğu konusunda bu çalışmada

bilgi verilmektedir. Eksiklikleri ya da istisnaların olması çok muhtemeldir. Ancak her bir seçmenin davranışını bilemeyeceğimiz için genel olarak bir değerlendirme yapmaktayız. Bu çalışmanın da bu çerçevede algılanıp incelenmesi gerekmektedir.

Ancak genel bir değerlendirme yapıldığında elde edilen bu bulgulardan hareketle seçmen davranışı konusundaki yaklaşımlar açısından (sosyolojik yaklaşım, psikolojik yaklaşım, ekonomik yaklaşım) bu referandumdaki seçmenin davranış profili incelendiğinde; Evet ve Hayır oyu veren seçmen kitlesinin psikolojik ve sosyolojik yaklaşıma göre oy verdiği ancak hayır oyu veren seçmen kitlesinin biraz daha ekonomik yaklaşıma uyabilecek şekilde oy verdiğini söyleyebilmek mümkün olabilir.

Sonuç olarak; bu referandum her ne kadar halk tarafından kabul edilse de bilinçli ve farkındalık çerçevesinde bir referandum oylaması yapıldığı ne yazık ki şüphelidir ve de tartışmaya açıktır.

KAYNAKÇA

- Akarca, A. T. (2006). Economic Performance and Political Outcomes :An Analysis of Turkish Parliamentary and Local Election Results Between 1950 and 2004. *Public Choice*.
- Akgün, B. (2000). Explaining The Turkish Vote:Partisanship,İdeology and Economic Factors in Electoral Choice. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*.
- Arıkan, Ü. (2011). Kamu Yönetiminin Halkla İlişkileri Açısından Referandum:12 Eylül 2010 Sivas Araştırması. *İletişim Kuramı ve Araştırma Dergisi*(32).
- Aristoteles. (2010). *Politica* (13 b.). (M. Tuncay, Çev.) Remzi Kitabevi.
- Arslan, H. G. (2013). Oy Verme Davranışları Bağlamında Aday Merkezli Seçmen Tercihini Üzerine Deneysel Bir Araştırma. *Akademik Bakış Dergisi*(35).
- Auer, A. (1989). Le Referendum et Linitiate Popüleires Aux Etats-Unis Economice. Paris.
- Avcı, E. T. (2016). Yerel Seçimlerde Seçmen Davranışları:2014 Yerel Seçimleri ve Zonguldak İli Örneği. *Siyaset , Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(1).
- Aydoğan, Ü. (2016). Oy Verme Davranışı Modelleri. *OÜSOBİAD*.
- Başarır, M. (tarih yok). Seçmenlerin Oy Verme Davranışları ile Liderlerin İkna Bileşenleri ve Üslup Çeşitleri Arasındaki İlişki. 2019 tarihinde <https://www.academia.edu> adresinden alındı
- Başlevent, A. A. (2010). The Region of Origin Effect on Voting Behavior:The Case of Turkey's İnternal Migrants. *İktisat ve Finans Dergisi*.
- Beren, F. (2013). Seçmen Tercihine Etki Eden Faktörler ve Seçim Güvenliği:Şanlıurfa İli Örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1).
- Bogdonor, V. (2003). *Blackwell'in Siyaset Bilimi Ansiklopedisi*. Ankara: Ümit Yayımcılık.
- Claes, H. (2016). Referendum. <https://Onlinelibrary.Wiley.Com/Doi/10.1002/9781118541555.Wbiepc122> adresinden alındı
- Claes, R. T. (tarih yok). Public Support for Referendums in Europe:International Comparisons in 21 Countries . 38. doi:<https://doi.org/10.1016/j.electstud.2015.02.012>
- Coşkun, V. (2017). 16 Nisan 2017 Tarihinde Gerçekleştirilen Anayasa Değişilliğinin Değerlendirilmesi. *DÜHFD*, 22(36), 3-30.
- Çukurçayır, M. A. (2012). *Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi Küreselleşme Sürecinde Yurttaş,Yönetim,Siyaset*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Demir, İ. C. (2013). Seçmen Tercihlerinin Oluşumunda Seçmen Propagandaları:Ampirik Bir Çalışma. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1).

- Doğan, A. (2017). 2017 Referandumunda Genç Seçmenlerin Siyasal Tercihlerine İşikin Bir İnceleme:Fırat Üniversitesi Örneği. *International Periodical for The Languages,Literature and History of Turkish or Turkic*, 12, 75-94.
- Ercins, G. (2007). Türkiyede Sosyo-Ekonomik Faktörlere Bağlı Olarak Değişen Seçmen Davranışı. *C.ü İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 8(2).
- Göker, A. D. (2011). Yerel Seçimlerde Seçmenlerin Siyasal Bilgi Düzeyi:Elazığ Seçmeni Örneği. *Humanities Sciences*, 6(1), 42-59.
Http://Dergipark.Gov.Tr/Nwsahuman/Issue/19932/213300 adresinden alındı
- Göktaş, K. (2007). Türkiyede Basının Kamuoyu Oluşturması:Örnek Olay:Hrant Dink'in Hedef Haline Gelen Bir Siyasal Figüre Dönüştürülmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Göktolga, O. (2014). Demokrasinin Demokratikleştirilmesi:Yerel Doğrudan Demokrasi Uygulamaları. *Birey ve Toplum Dergisi*, 4(8).
- Gözler, K. (1988). Halk Oylamasının Önemi. <http://www.anayasa.gen.tr/gozler.htm>. adresinden alındı
- Gözler, K. (tarih yok). Referandum mu, Plebisit mi? 2019 tarihinde <http://www.anayasa.gen.tr/gozler.htm>. adresinden alındı
- Gündem, F. (2018). Türkiyede Seçmen Davranışının Belirleyenleri:Mekansal Ekonometrik Bir Yaklaşım.
- Güneş, A. (2014). Gündem Belirleme Teorisi Bağlamında 30 Mart2014 Yerel Seçimlerinin Basına Sunumu:AKP ve CHP Örneği.
- Hamon, F. (1995). *Le Referendum Etude Comparative*. Paris.
- Heyne, A. L. (2017). How Are Referendums Represented ? Proof 20 Years After Swiss Referendums. doi:<https://doi.org/10.1016/j.electstud.2017.05.006>
- Heywood, A. (2002). *Politics* Palgrave Foundations. Second Edition.
- Hinich, A. Ç. (2006). *A Spatial Analysis of Turkish Party Preferer:Electrolal Studies*.
- İslamoğlu, A. H. (2002). *Siyaset Pazarlaması*. İstanbul: Beta Yayımcılık.
- İşık, M. F. (2014). Platon ve Demokrasi Algısı. *Akademik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*.
- Johnston, A. L. (2001). Are Voters To Blame ?Voter Comptence and Elite Maneuvers in Referendums. Londra.
- Karadeniz, Y. (2018). Demokratik Referandum İlkeleri Işığında Türkiye'de 1987 Halk Oylamasına Yönelik Bir Analiz. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*.
- Korkmaz, E. (2010). Demokrasi Kavramı ve Modern Demokrasi Kuramlarından Biri Olarak Müzakereci Demokrasi.
- Özkan, A. (tarih yok). Oy Verme Davranışı ve Siyasal İletişim.

- Özkan, T. (2012). Demokratikleşme Sürecinde Türkiye'nin Referandumla Sınavı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Parkin, M. M. (2000). Introduction:Referendum Democracy:Citizens Elities and Deliberation.
- Platon. (2011). *Devlet*. (Y. Dağlı, Çev.) İstanbul: Parıltı Yayıncılık.
- Ranney, D. B. (1994). Theory:Referandums Around The World The Growing Use of Direct Democracy.
- Solak, M. (2011). *Ülke Anayasalarında Referandum*. Ankara: Yetkin Basımevi.
- Şahbaz, İ. (2006). *Yarı Doğrudan Demokrasi Kurumu Olarak Referandum ve Türkiye*. Ankara: Yetkin Basımevi.
- Şen, İ. G. (2010). Doğrudan Demokrasi Kurumlar,Hukuki ve Siyasi Sorunlar. *Anadolu Üniversitesi,Yayımlanmış Doktora Tezi*.
- Şencan, E. D. (2010). Bir Doğrudan Demokrasi Aracı Olarak Referandum. *TBMM Araştırma Merkezi Basımevi*. Ankara.
- Tek, N. Ö. (2009). Antakya'nın Seçmeni:Mezhepsel Ayrışma ve Parti Özdeşleşmesi. *Amme İdaresi Dergisi*, 42(2).
- Temizel, M. (2012). Türkiye'de Seçmen Davranışında Sosyo-Psikolojik,Kültürel ve Dinsel Faktörlerin Rolü:Kavramsal ve Ampirik Bir Çalışma. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*.
- Teziç, E. (1998). *Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Tilly, C. (2007). *Democracy*. Cambridge: Phoenix Yayımevi.
- Toptaş, T. (2017). Demokrasiye Katılım Aracı Olarak Referandum ve Türkiye'de Referandumların Siyasete Etkileri. *Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi*.
- Tunç, H. (2008). Demokrasi Türleri ve ÖMüzakereci Demokrasi Kavramı. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(2).
- Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (7 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.

<http://ulakbim.tubitak.gov.tr/>

<http://elections.bc.ca/referenda-plebiscites/referenda/>

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0261379416303687>

<http://dergipark.gov.tr/>

<http://www.tdk.gov.tr>

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

<https://scholar.google.com.tr/>

<https://www.ebooks.com/>

<https://www.proquest.com/products-services/pqdtglobal.html>

<http://www.ysk.gov.tr>

<http://www.tuik.gov.tr>

EKLER

EK 1: KONDA ARAŞTIRMA ŞİRKETİ ANKET SORULARI

- 1) Kendinizi, hayat tarzı bakımından aşağıda sayacağım üç gruptan hangisinde sayarsınız?

Modern
Geleneksel muhafazakâr
Dindar muhafazakâr

- 2) Eşiniz veya siz, sokağa çıkarken başınızı örtüyor musunuz? Nasıl örtüyorsunuz?

Örtünmüyor
Başörtüsü
Türban
Çarşaf
Bekâr erkek

- 3) Hepimiz Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyız, ama değişik etnik kökenlerden olabiliriz; Siz kendinizi ,kimliğinizi ne olarak biliyorsunuz veya hissediyorsunuz?

Türk
Kürt
Zaza
Arap
Diğer

- 4) Kendinizi ait hissettiğiniz dininiz ve mezhebiniz nedir?

Sünni Müslüman
Alevi Müslüman
Diğer

- 5) Dindarlık açısından kendinizi aşağıda okuyacaklarımdan hangisiyle tarif edersiniz?

Dinin gereklerine pek inanmayan biri
İnançlı ama dinin gereklerini pek yerine getiremeyen biri
Dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan dindar biri
Dinin tüm gereklerini tam yerine getiren dindar biri

- 6) Yerleşim Kodu ?

Kır
Kent
Metropol

7) Ekonomik sınıflar (Hanedeki kişi sayısı, hane geliri ve otomobil sahipliği kullanılarak hesaplanıyor)

- Alt sınıf
- Alt orta sınıf
- Yeni orta sınıf
- Üst Sınıf

EK 2: GEZİCİ ARAŞTIRMA ŞİRKETİ ANKET SORULARI

1) 16 Nisan Pazar Günü Referanduma Gittiğinizde Tercihiniz Ne Yönde Olacak?

- Evet
- Hayır
- Kararsız
- Oy kullanmayacağım

2) Kendinizi Nasıl Tanımlarsınız ?

- Demokrat
- Muhafazakar
- Dindar
- Sağcı
- Solcu
-

3) 1 Kasım 2015 Milletvekili Seçimlerinde Oyunuzu Hangi Partiye Verdiniz?

- AKP
- CHP
- MHP
- HDP
- Sandığa Gitmedim

4) Şuan Ülkenin En Önemli Sorunu Sizce Nedir ?

- Terör

İşsizlik

Hukuk-Yargı

Ekonomik Sorunlar

Eğitim

.....

5) Eğitim Düzeyiniz Nedir ?

Okur Yazar Değil

Diplomasız Okur

İlkokul

Ortaokul

Lise

Üniversite

6) Meslek Grubu ?

Ev Hanımı

Öğrenci

Memur

Esnaf

Çiftçi

Öğretmen

.....

8) Yaş ?

18-27

28-35

36-45

46-54

55 +

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : EBRU AKÇA

Doğum Yeri ve Yılı : KIRŞEHİR-08.12.1992

Yabancı Dili : İNGİLİZCE

E-posta : kariyer.400@gmail.com

Eğitim Durumu

Lisans : Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Kamu Yönetimi bölümü

Yüksek Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Yayımlar :

AKÇA,E.(2018,Ekim) “*Referandumda oy verme davranışını belirleyen etmenler:16 Nisan 2017 Referandum örneği*”,1.Toplum,Siyaset ve İktidar kongresi, Kırşehir